

VILNIAUS UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Eglės Norvaišaitės,
V kurso, dieninio skyriaus,
kriminologijos specializacijos studentės

MAGISTRO DARBAS

Moterų nusikalstamumas

Female Criminality

Darbo vadovas: dr. A. Čaikovski
Recenzentas: dr. G. Sakalauskas

Vilnius, 2007

TURINYS:

Įžanga	3
I dalis. Nusikalstamumo samprata	5
<i>I skyrius.</i> Nusikalstamumo sąvokos apibrėžimas	5
<i>II skyrius.</i> Nusikalstamumo požymiai	7
<i>III skyrius.</i> Nusikalstamumo būklė, struktūra, dinamika	8
II dalis. Moterų nusikalstamumo Lietuvoje analizė	10
<i>I skyrius.</i> Moterų nusikalstamumo būklė, struktūra Lietuvoje	10
<i>II skyrius.</i> Moterų nusikalstamumo dinamika Lietuvoje	17
III dalis. Moterų nusikalstamumo rodiklių Lietuvoje palyginimas su kitų valstybių moterų nusikalstamumo rodikliais	22
IV dalis. Kriminologinės moterų nusikalstamumą aiškinančios teorijos	27
V dalis. Empirinio tyrimo duomenų analizė	39
Išvados	60
Santrauka	62
Summary	63
Literatūros sąrašas	64
Priedai	68

Ižanga

Darbo aktualumas. Apie nusikalstamumą, nusikaltimą įvykdžiusius asmenis, nusikaltimų priežastis ir prevenciją kalbama jau ne pirmą tūkstantmetį. Mokslininkai stengiasi pažinti nusikalstamumą kaip reiškinių, analizuoja nusikalstamumą įtakojančius veiksnius, ieško nusikalstamumo reguliavimo instrumentų.

Ilgą laiką vyravo nuomonė, kad nusikalstamumą įmanoma visiškai panaikinti, reikia tik surasti atitinkamą priemonę, tačiau galiausiai buvo pripažinta, kad nusikalstamumas kaip reiškinyš niekada neišnyks, jį įmanoma tik kontroliuoti tam tikru laipsniu.

Moterų nusikalstamumas yra specifinė bendrojo nusikalstamumo dalis. Ilgą laiką moterų nusikalstamumas nebuvo pagrindiniu mokslinių tyrimų objektu, apie jį buvo retai užsimenama, visą dėmesį koncentruojant ties vyrų nusikalstamumu. Tik pastaraisiais dešimtmečiais moterų nusikalstamas elgesys tapo svarbiu kriminologinių tyrimų objektu.

Pirmojoje šio darbo dalyje trumpai aprašoma nusikalstamumo samprata, požymiai, apibūdinami nusikalstamumo kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai.

Antrojoje dalyje analizuojami statistiniai duomenys, pateikiantys informaciją apie moterų nusikalstamumą Lietuvoje.

Trečiojoje dalyje moterų nusikalstamumo rodikliai Lietuvoje lyginami su įvairių užsienio šalių moterų nusikalstamumo rodikliais.

Ketvirtojoje dalyje analizuojamos įvairios kriminologinės moterų nusikalstamumą aiškinančios teorijos.

Penktojoje dalyje analizuojami ir vertinami Panevėžio pataisos namuose atlikto empirinio tyrimo metu gauti duomenys.

Mokslinis darbo naujumas. Lietuvoje didelis dėmesys skiriamas bendrai nusikalstamumui, nepilnamečių nusikalstamumui, nusikalstamumo priežastims ir prevencijai, tačiau dėmesys moterų nusikalstamumui yra itin mažas, retai analizuojamas moterų nusikalstamumo specifiškumas. Todėl šiame darbe išsamiau analizuojamas moterų nusikalstamumas.

Darbo tikslas. Remiantis įvairiais šaltiniais išanalizuoti moterų nusikalstamumo būklę, struktūrą, dinamiką Lietuvoje, palyginti Lietuvos moterų nusikalstamumo rodiklius su kitų valstybių moterų nusikalstamumo rodikliais, aptarti pagrindines moterų nusikalstamumą analizuojančias teorijas, remiantis Panevėžio moterų pataisos namuose

atlikto tyrimo metu gautais duomenimis atskleisti nusikalstamą veiką padariusios moters asmenybės kriminologinę charakteristiką.

Tyrimo dalykas. Tyrimo dalyką sudaro moterų nusikalstamumo rodikliai - būklė, struktūra, dinamika; moterų nusikalstamo elgesio priežastis aiškinančios įvairios kriminologinės teorijos; nusikalstamą veiką padariusios moters asmenybės kriminologinė charakteristika.

Tyrimo metodika. Rašant šį darbą naudotasi įvairiais tyrimo metodais. Lyginamasis ir duomenų analizės metodas buvo naudojami renkant, sisteminant ir analizuojant statistinius Lietuvos ir kitų valstybių moterų nusikalstamumo duomenis, bei analizuojant Panevėžio pataisos namuose atlikto tyrimo metu gautus duomenis. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas vertinant tyrimo ir statistinės duomenų analizės rezultatus. Istorinis metodas buvo naudojamas analizuojant moterų nusikalstamumą aiškinančias teorijas.

Tyrimo šaltiniai. Rašant darbą buvo naudojami šie šaltiniai:

1. Teisės norminiai aktai.
2. Statistiniai duomenys.
3. Valstybės institucijų pateikiami duomenys.
4. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra.
5. Panevėžio pataisos namuose atlikto tyrimo metu gauti duomenys.

I dalis

Nusikalstamumo samprata

I skyrius

Nusikalstamumo sąvokos apibrėžimas

Literatūroje nėra vieningo apibrėžimo, tiksliai apibūdinančio nusikalstamumą, tačiau daugelis kriminologų nusikalstamumą įvardina kaip socialinį teisinį reiškinį, susijusį su visuomenės socialine, demografinė, politinė, moraline, ekonomine bei teisine situacija, jos raida ir pokyčiais.¹

Kalbant apie nusikalstamumą svarbu suvokti dvejopą jo pobūdį – tai yra ir socialinis, ir teisinis reiškinys. Bendriausia prasme nusikalstamumas suvokiamas kaip statistinė nusikaltimų visuma. Tačiau žvelgiant į nusikalstamumą kaip į socialinį reiškinį, jis nėra vien tik paprasta nusikaltimų suma, kadangi tarp atskirų nusikaltimų egzistuoja įvairiapusiai ryšiai – pvz. tie patys asmenys gali padaryti kelis nusikaltimus; nusikaltimą gali įvykdyti vienas arba keli asmenys; vieni nusikaltimai gali būti įvykdyti kaip kitų nusikaltimų padarinys; vieni nusikaltimai gali sudaryti sąlygas egzistuoti kitiems nusikaltimams. Taigi ryšys tarp nusikalstamumo ir nusikaltimo egzistuoja kaip ryšys tarp visumos ir dalies². Socialiniu požiūriu nusikalstamumo ir nusikaltimo aspektų sąveika atsiskleidžia kaip specifinė žmonių elgesio, pažeidžiančio konkrečios socialinės sistemos tinkamą funkcionavimą, forma. Teisniu požiūriu nusikalstamumą sudaro visuma priešingų teisei veikų, kurių atžvilgiu visuomenė veiksda tiek per valstybės institucijas, tiek per atskirus visuomenės narius, vykdo prevencinę veiklą.

Teisinėje literatūroje nusikalstamumo sąvoka įvairių autorių formuojama skirtingai, tačiau galima išvelgti bendrą tendenciją - dauguma autorių formuodami nusikalstamumo sąvoką, į ją įtraukia pagrindinius šio reiškinio požymius. Pavyzdžiui vokiečių kriminologas H. J. Schneideris nusikalstamumą apibrėžia kaip individualių neteisėto elgesio faktų, padarytų tam tikroje geografinėje erdvėje per tam tikrą laikotarpį, visumą. Rusų kriminologo S. Maksimovo nuomone, nusikalstamumas – sudėtinis, socialinis – teisinis, masinis reiškinys, kurio pagrindą sudaro visuma veikų, turinčių nusikaltimų požymių, taip pat ir asmenų, tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį padariusių tokias veikas. Lietuvos kriminologas, profesorius J. Bluvšteinas, nusikalstamumą apibrėžia kaip tam tikrą

¹ GALINAITYTĖ, Jūratė. RUDZISKIS, Tomas. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62), psl. 137

² Namų advokatas. Vilnius, 2002, psl. 577

procesą, kuri sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį. Nusikalstamumas – tai apibendrinanti sąvoka. Ji atspindi vienaarūšių objektų (šiuo atveju - nusikaltimų) vientisos visumos požymius³. Kitas lietuvių kriminologas, A. Čepas, pabrėžia, kad apibūdinant nusikalstamumo sampratą reikia imti keletą pagrindinių požymių, kuriais būtų galima atriboti nusikalstamumą nuo kitų analogiškų reiškinių. Jo nuomone, nusikalstamumas – masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškinys, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantis iš tam tikrose valstybėse arba jų dalyse per tam tikrą laiką padarytų nusikaltimų visumos⁴.

Taigi daugelis kriminologų pripažįsta, kad nusikalstamumas yra socialinis reiškinys, atskirų individų veiklos visuminis rezultatas, kuris yra vertintinas atsižvelgiant į konkrečias istorines sąlygas.

Moterų nusikalstamumas nuo vyrų nusikalstamumo skiriasi savo apimtimi, įvykdytų nusikalstamų veikų charakteristika, nusikalstamų veikų padarymo būdais bei pasekmėmis.⁵ Nepaisant to, kad pastaruoju metu moterų socialinė padėtis pasikeitė ir jos pradėjo aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, vyrų nusikalstamumas vis tiek išliko dominuojančioje pozicijoje. Reikia pažymėti, jog moterų nusikalstamumas skiriasi ne tik kiekybine, bet ir kokybine išraiška, be to, moterų nusikalstamumo pokyčiai ne visada sutampa su vyrų nusikalstamumo pokyčiais.⁶

Kalbant apie nusikalstamumą apskritai, svarbu paminėti nusikalstamumo latentškumą. Latentiniai nusikaltimai yra tokie, kurie realiai yra įvykdyti, bet dėl įvairių priežasčių neištraukiami į oficialiai registruojamų nusikaltimų registrą ir dėl to netampa oficialiu jų apskaitos ir tyrimo šaltiniu.⁷ Kai kurie kriminologai teigia, kad moterų nusikalstamumo latentškumas yra žymiai didesnis nei vyrų, kadangi dėl įvairių priežasčių, taip pat ir dėl vyraujančio požiūrio į moterį bei baudžiamosios justitcijos institucijų atlaidumo moterims, moterų nusikaltimai rečiau užregistruojami, rečiau ištiriami, už juos švelniau baudžiama.⁸

³ JUSTICKIS, Viktoras. Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001, psl. 37

⁴ Namų advokatas. Vilnius 2002 psl. 578

⁵ Криминология. Под.ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Юрист, 1997, с. 299

⁶ Криминология. Под.ред. А.И. Долговой. Москва: Норма, 2005, с. 802

⁷ KUKLIANSKIS, S. Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys. Teisės problemos, 2005, Nr. 2(48), psl. 62

⁸ JATKEVIČIUS, Antanas. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacija. Vilnius, 2003, psl. 41

II skyrius

Nusikalstamumo požymiai

Analizuojant ankščiau minėtus nusikalstamumo apibrėžimus, galima išskirti keletą pagrindinių nusikalstamumo požymių:⁹

- *Masiškumas*. Šis požymis rodo, kad nusikalstamumą sudaro ne atskiri pavieniai, bet dėsningai pasikartojantys nusikaltimai, o atitinkami dėsningumai galimi tik esant masiškumui.

- *Istorinis kintamumas*. Nusikalstamumas ir jo formos žmonijos istorijoje nuolat keitėsi ir keičiasi. Šią kaitą įtakoja tradicijos, papročiai, kultūra, ekonominės gyvenimo sąlygos bei baudžiamųjų įstatymų leidybos pasikeitimai. Kiekvienoje šalyje vyksta ekonominių, politinių, kultūrinio gyvenimo sąlygų kaita, dėl ko vienos veikos yra kriminalizuojamos, kitos dekriminalizuojamos – pvz. Lietuvoje, iki Nepriklausomybės atgavimo, tam tikros veikos (tokios kaip komercinis tarpininkavimas, spekuliacija ir kt.) buvo laikomos nusikalstamomis, o dabar jos yra neatsiejamos rinkos ekonomikos gyvenimo dalis. Istorinio kintamumo požymis itin ryškiai atsiskleidžia epochų pereinamuoju laikotarpiu, arba vienoje epochoje, bet skirtingose valstybėse.

- *Socialinė esmė*. Nusikalstamumas, kaip ir bet kuris kitas socialinis reiškinys, negali egzistuoti pats savaime, jis nėra izoliuotas nuo visuomenės gyvenimo, nes nusikaltimai yra padaromi visuomenėje, be to visuomenė turi galią spręsti kas bus laikoma nusikaltimu, o kas ne. Taip pat nusikalstamumas yra susijęs su daugybe kitų socialinių procesų, yra jų veikiamas, bei pats daro poveikį šiems procesams. Galiausia esminiai faktoriai, lemiantys šio reiškinio egzistavimą, yra socialinės kilmės: socialinės problemos, visuomenės struktūros pokyčiai ir kt.

- *Teisinis kriminalinis pobūdis*. Šis nusikalstamumo požymis yra esminis, atskiriantis jį nuo kitų socialinių reiškinių. Nusikalstamumą sudaro ne tik pavojingos, bet ir baudžiamąją atsakomybę užtraukiančios veikos. Įstatymų leidėjas turi teisę kriminalizuoti ar dekriminalizuoti veikas, taigi jo valia nusikalstamumas yra atskiriamas nuo kitų socialinių reiškinių.

- *Nusikaltimų visuma*. Nusikalstamumas nėra vien tik paprasta nusikaltimų suma. Tarp nusikalstamumo požymių ir savybių egzistuoja tarpusavio ryšys ir

⁹ JUSTICKIS, Viktoras. Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001, psl. 578

vienybė, dėl to jis atspindi svarbiausius, dėsningus nusikaltimų bruožus, o ne atsitiktinius pavienius faktus, nes vienu ar keliais atsitiktiniais nusikaltimais negalima paaiškinti nusikalstamumo. Tarp nusikalstamumo ir konkrečių nusikaltimų yra dalies ir visumos, bendrybės ir atskirybės, sistemos ir jos elementų ryšys.

Kriminologinėje literatūroje galima rasti ir kitokių nusikalstamumo požymių – pvz. A. Čepas išskiria antagonistinį nusikalstamumo pobūdį,¹⁰ tačiau jis yra diskutuotinas.

III skyrius

Nusikalstamumo būklė, struktūra, dinamika

Nusikalstamumas, kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu, apibūdinamas šiais trimis rodikliais:

✓ *Būklė.* Tai yra nusikalstamumo paplitimo rodiklis. Būklė atspindi kiekybinę šio reiškinio charakteristiką – parodo kiek per tam tikrą laikotarpį tam tikroje teritorijoje užregistruota nusikaltimų ir juos padariusių asmenų. Kriminologinėje literatūroje galima rasti ir labai platų (apimantį ir struktūrą bei dinamiką) nusikalstamumo būklės apibrėžimą – tai esama nusikalstamumo padėtis, kurią apibūdina tokios savybės: apimtėmis, lygis, struktūra, dinamika, teritorinis pasiskirstymas, latentškumas, padarytų veikų pavojingumas. Praktiniuose tyrimuose nusikalstamumas dažniausia apibūdinamas absoliučiais užregistruotų nusikalstamų veikų ir juos padariusių asmenų skaičiais bei jų santykiniais dydžiais, užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiais tenkančiais tam tikram gyventojų kiekiui, atskirų nusikaltimų skaičiais ir jų lyginamąja dalimi, užregistruotų nusikalstamų veikų pavojingumu, nuteistų asmenų ir jų padarytų nusikalstamų veikų skaičiais, latentškumu.

✓ *Struktūra.* Tai yra kokybinis nusikalstamumo apibūdinimas. Nusikalstamumo struktūra parodo vidinę nusikalstamumo sandarą, santykį tarp atskirų jo tipų, rūšių, porūšių; apibūdina nusikalstamumą erdvės ir laiko požiūriu, jį sudarančių veikų pavojingumo laipsniu, kėsimosi objektu, kaltės forma, nusikaltėlių asmenybės požymiais ir pan. Taip pat nusikalstamumo struktūra gali būti nagrinėjama geografiniu ir demografiniu požiūriu.

¹⁰ Namų advokatas. Vilnius, 2002. psl. 578

✓ *Dinamika.* Ji apibūdina nusikalstamumo ir atskirų jo savybių pasikeitimą per tam tikrą laikotarpį. Iš esmės nusikalstamumo dinamika atspindi nusikalstamumo būklės, jo lygio ir struktūros pasikeitimų tendencijas tam tikroje vietovėje per tam tikrą laiką. Nusikalstamumo dinamikos tyrimui gali būti taikomi įvairūs metodai: pastovios bazės, grandininis, grupavimo ir kt.

II dalis

Moterų nusikalstamumo Lietuvoje analizė

I skyrius

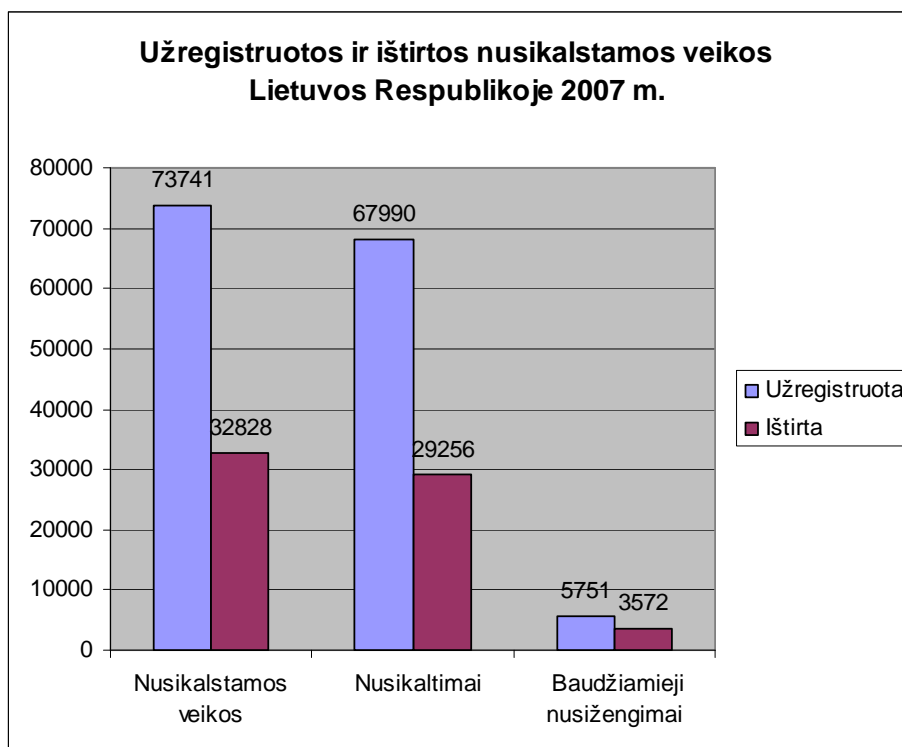
Moterų nusikalstamumo būklė, struktūra Lietuvoje

Prieš konkrečių moterų nusikalstamumo rodiklių analizavimą, svarbu apibrėžti kokiam kontekste šis reiškinys egzistuoja – t.y. reikia paminėti koks yra bendras nusikalstamumas Lietuvoje.

Lietuvos Respublikoje 20067 metais iš viso užregistruota 73 741 nusikalstama veika (1 pav.). 92 % iš jų sudarė nusikaltimai, likusią dalį – 8 % – baudžiamieji nusižengimai. Užregistruotomis nusikalstamomis veikomis laikomos visos nusikalstamos veikos, dėl kurių pradedamas ikiteisminis tyrimas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką.

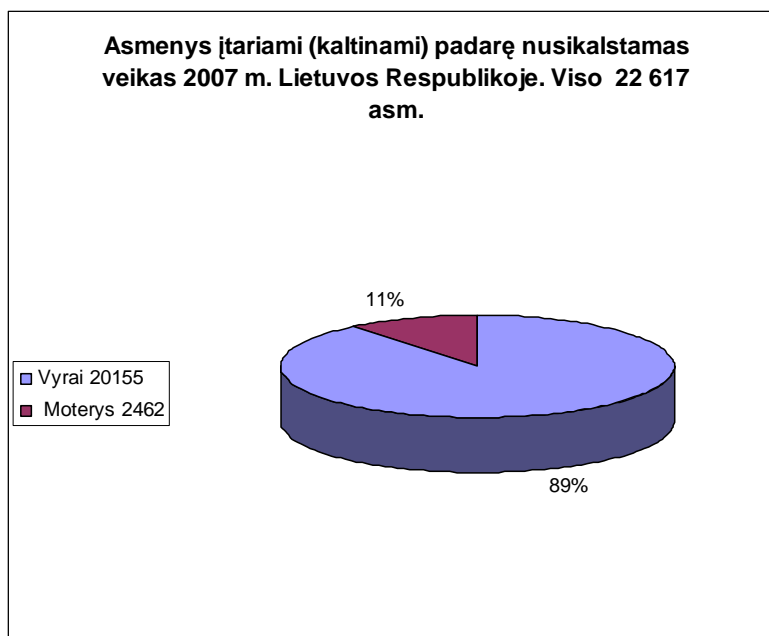
Taigi, 100 000 gyventojų tenka 2 179 nusikalstamos veikos.

Iš visų užregistruotų nusikalstamų veikų ištiriama apie 44 %. Baudžiamųjų nusižengimų ištiriamumo procentas didesnis – apie 62 %, nei nusikaltimų – apie 43 %.

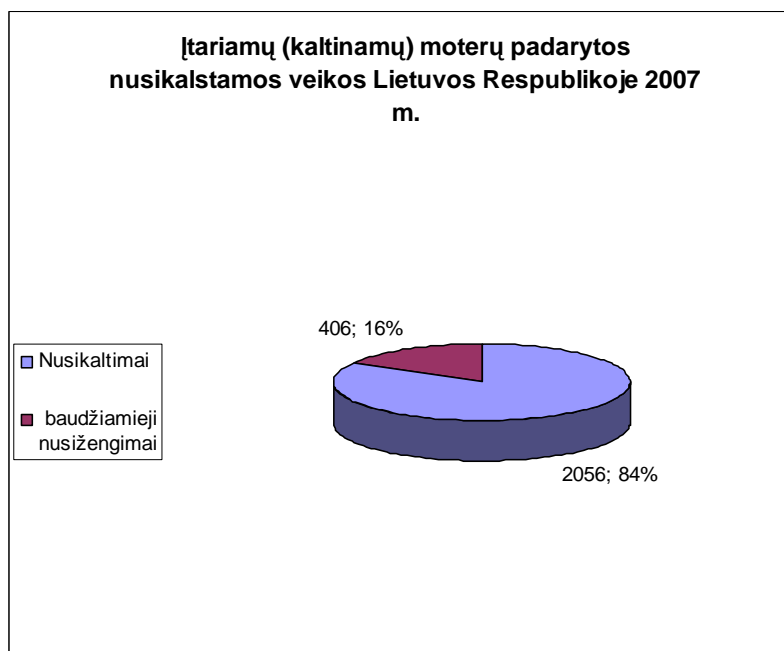

1 pav. Užregistruotos ir ištirtos nusikalstamos veikos

2007 metais Lietuvos Respublikoje 22 617 asmenims pareikšti įtarimai (kaltinimai) nusikalstamos veikos įvykdymu. Tarp šių asmenų 11% sudarė moterys (2 pav.). Moterys buvo įtariamoms įvykdžiusios 2 046 nusikaltimus ir 406 baudžiamuosius nusižengimus (3 pav.).

2 pav. Asmenys įtariamai (kaltinami) įvykdę nusikalstamas veikas

3 pav. Įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytos nusikalstamos veikos

2007 m. daugiausiai įtariamų (kaltinamų) moterų – 39 % - buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikalstamų veikų nuosavybei padarymu. Nusikalstamų veikų finansų sistemai padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) 10 % moterų. Nusikaltimų žmogaus sveikatai ir nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) po 9 % moterų. Po 6 % moterų buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikalstamų veikų ekonomikai, nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir nusikalstamų veikų, susijusių su dokumentų klastojimu padarymu. Nusikalstamų veikų viešajai tvarkai ir nusikalstamų veikų teisingumui padarymu buvo įtariamoms (kaltinamos) atitinkamai 4 % ir 3 % moterų. 1 % moterų buvo įtariamoms (kaltinamos) nusikaltimų žmogaus gyvybei įvykdymu. (4 pav.)

Dažniausiai įtariamų (kaltinamų) moterų padaromos nusikalstamos veikos yra: vagystė; kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas; sukčiavimas; neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto, ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas; dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu; fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas; netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimas ar neteisėtas disponavimas elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis; viešosios tvarkos pažeidimas; neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.

Reikia pažymėti, jog moterų įvykdomų nusikalstamų veikų spektras yra mažesnis nei vyrų. Tam tikros nusikalstamos veikos laikomos išimtinai vyriška prerogatyva. Tačiau pastaruoju metu moterų įvykdomų nusikalstamų veikų spektras plečiasi, moterų įvykdytų nusikaltimų dalis bendrame nusikalstamume auga, o tai byloja apie šiuolaikinio nusikalstamumo feminizaciją.¹¹

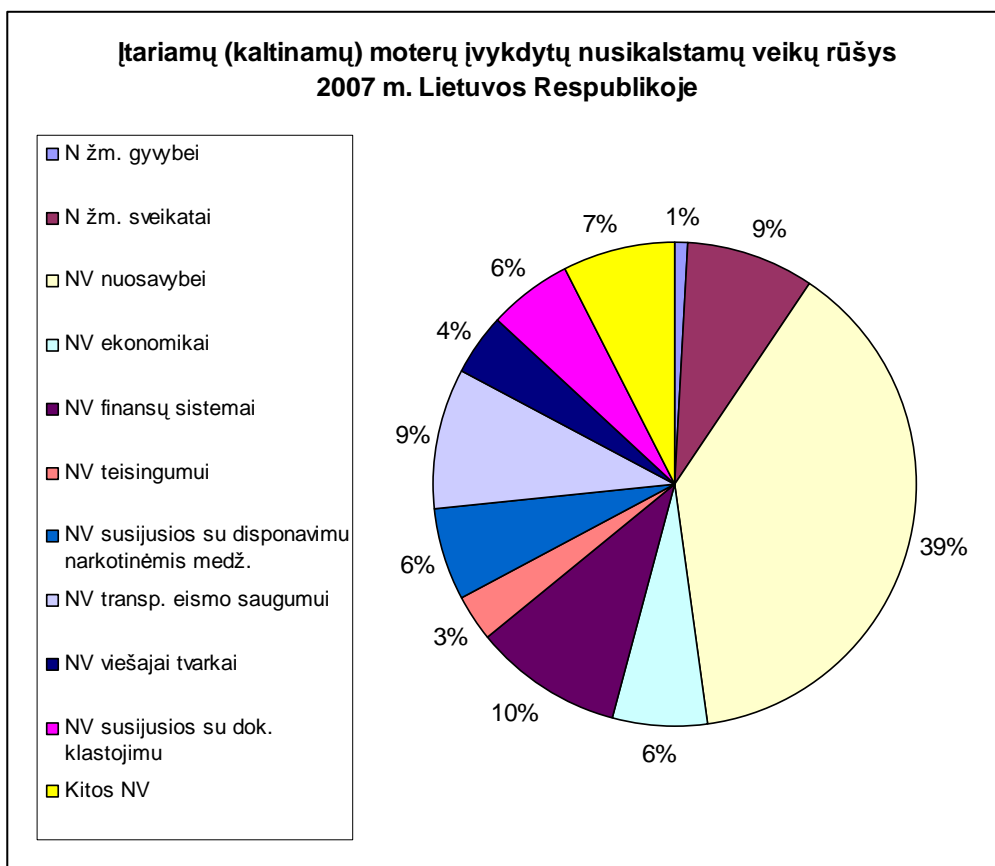
Tam tikrų turtinių nusikalstamų veikų paplitimą moterų nusikalstamume bando paaiškinti rusų kriminologai: pavyzdžiui sukčiavimas yra dažnai moterų įvykdyta nusikalstama veika, nes nereikalauja didelės fizinės jėgos, rizikos. Be to, moterys apdovanotos tokiomis savybėmis kaip artistiškas, žavesys, mokėjimas įteigti auką,

¹¹ ЯВЧУНОВСКАЯ, Т. М.; СТЕПАНОВА, И. Б. Тенденции современной преступности женщин. Государство и право, 2000 Но.12, стр. 28

sugebėjimas mąstyti psichologiškai ir nestandartiškai, o šios savybės labai tinka šiai nusikalstamai veikai.¹²

Rusų kriminologai kalba apie tam tikrų turinių nusikaltimų įvykdymo aplinkybes – vagystės dažniausiai įvykdomos miestuose. Vagystės įvykdymu įtariamos (kaltinamos) moterys yra vyresnio amžiaus, vagystės įvykdymu įtariamos (kaltinamos) nebe pirmą kartą. Dažniausiai įvykdomos paprastos vagystės, nereikalaujančios didelės fizinės jėgos panaudojimo (pavyzdžiui, įsibraunant į patalpas). Plėšimą moterys įvykdo dažniausiai ne vienos, o su kitais asmenimis – dažniausiai su vyrais.¹³

Smurtiniai moterų įvykdyti nusikaltimai dažniausiai aiškinami remiantis psichologinėmis moterų savybėmis, socializacijos metu moterų patirtais neigiamais išgyvenimais. Moterų įvykdyti smurtiniai nusikaltimai dažniausiai būna buitinio konflikto rezultatas, nusikaltimų aukomis tampa moters artimieji.

4 pav. Įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikalstamų veikų rūšys

¹² ЯВЧУНОВСКАЯ, Т. М.; СТЕПАНОВА, И. Б. Тенденции современной преступности женщин. Государство и право, 2000 No.12, стр. 29

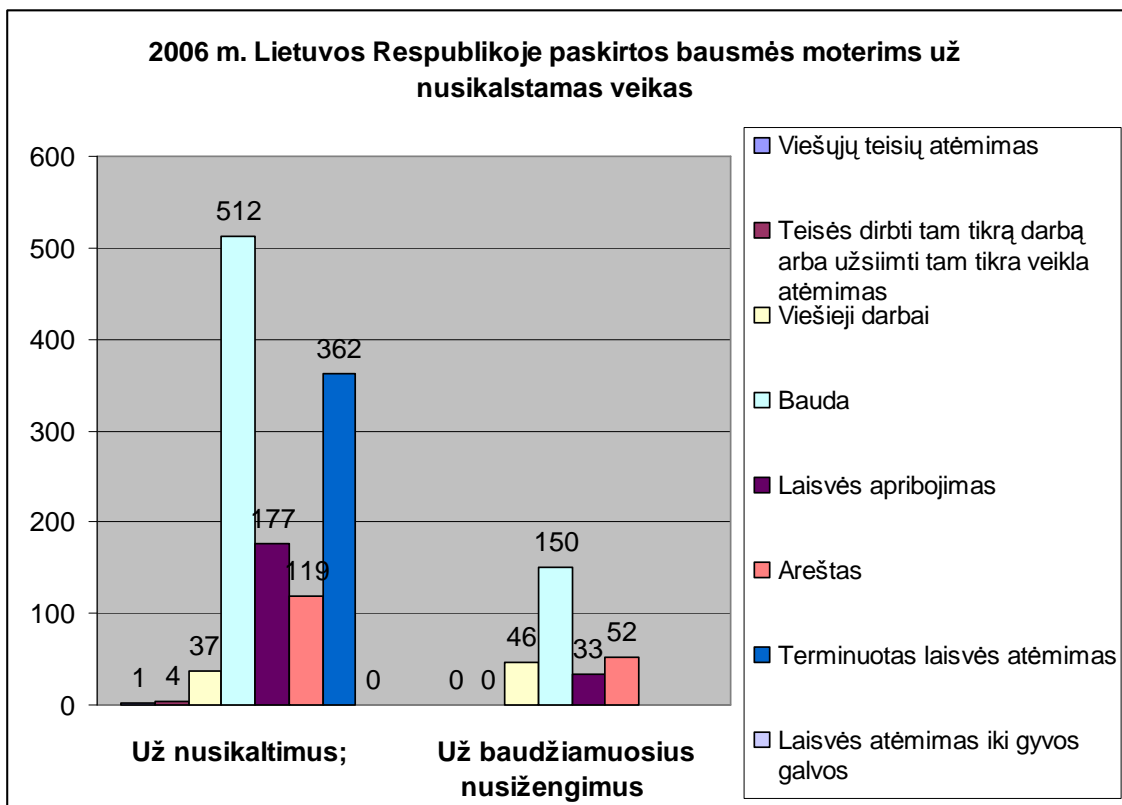
¹³ Ibid. стр. 29

2006 metais Lietuvoje iš viso buvo nuteistos 1 493 moterys: 1 212 moterų buvo nuteistos už nusikaltimus ir 281 moteris – už baudžiamuosius nusižengimus. Dažniausiai teismų taikoma bausmė, tiek už nusikaltimus, tiek už baudžiamuosius nusižengimus, – bauda. Šios bausmės skyrimas sudarė 44 % visų teismo skirtų bausmių. Po baudos, teismai dažniausiai skyrė terminuotą laisvės atėmimą. Šios bausmės skyrimas sudarė 24% visų bausmių. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos 2006 metais nebuvo nuteista nei viena moteris.¹⁴ Viešųjų teisių atėmimas ir teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas, už baudžiamuosius nusižengimus, iš viso nebuvo taikomas, o už nusikaltimus taikomas labai retai (5 pav.). Itin retą šių bausmių taikymą galima sieti su pačia šių bausmių taikymo galimybe. Viešųjų teisių atėmimas gali būti taikomas asmenims, kurie tokias teises turi arba gali turėti, taip pat ir iš tų asmenų, iš kurių ši teisė jau atimta kitais pagrindais¹⁵, taip pat viešųjų teisių atėmimas gali būti taikomas tik tada, kai nusikalstama veika padaryta piktnaudžiaujant šiomis teisėmis. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas gali būti taikomas asmenims, kurie tokią teisę turi arba gali turėti, taip pat iš kurių tokia teisė atimta paskyrus administracinę nuobaudą arba kitais pagrindais¹⁶. Taigi asmenų, kuriems gali būti taikomos šios dvi bausmės, ratas yra siauresnis.

¹⁴ Alma Bružaitė (buv. Jonaitienė) – pirmoji moteris Lietuvoje, kuriai skirtas laisvės atėmimas iki gyvos galvos 2008 m.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004, psl.276

¹⁶ Ibid. 278 psl.

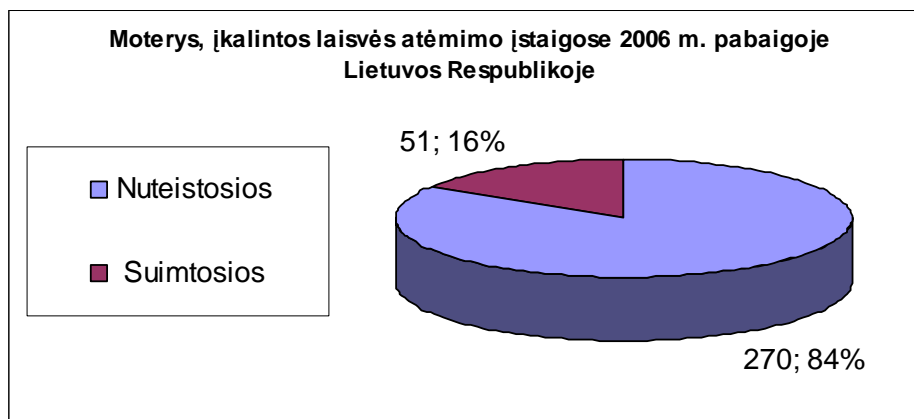
5 pav. Moterims paskirtos bausmės

2006 metų pabaigoje Lietuvos Respublikos įkalinimo įstaigose iš viso buvo 321 įkalinta moteris, iš jų – 7 nepilnametės (6 pav.). Lyginant įkalintų moterų skaičių su bendru visų įkalintų asmenų skaičiumi, moterų procentinė dalis sudaro 4 % tarp visų įkalintų asmenų, todėl įkalintos moterys yra ypatingoje probleminėje situacijoje, patiria ir tam tikrų struktūrinių apribojimų: orientavimasis į vyrų pataisos įstaigas lemia per didelę, kartais ir nereikalingą apsaugą, jų išsilavinimo ir darbo galimybės yra (dar labiau) apribotos.¹⁷ Terminuoto laisvės atėmimo ir arešto bausmės moterys atlieka vieninteliuose Panevėžio pataisos namuose¹⁸. Šiuo atveju iškyla moterų kalinimo toli nuo gyvenamosios aplinkos problema, kuri turi būti kompensuota dažnesniu pasimatymų nuteistoms moterims bei išvykų/atostogų suteikimu. Ypatingai tai taikytina motinoms, kurios namuose yra palikusios savo vaikus. Valstybė turi pareigą ne tik atsižvelgti į motinų interesus, bet ir vaikams suteikti galimybę taip dažnai ir taip ilgai, kiek tik galima, palaikyti tarpusavio

¹⁷ SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, psl. 3

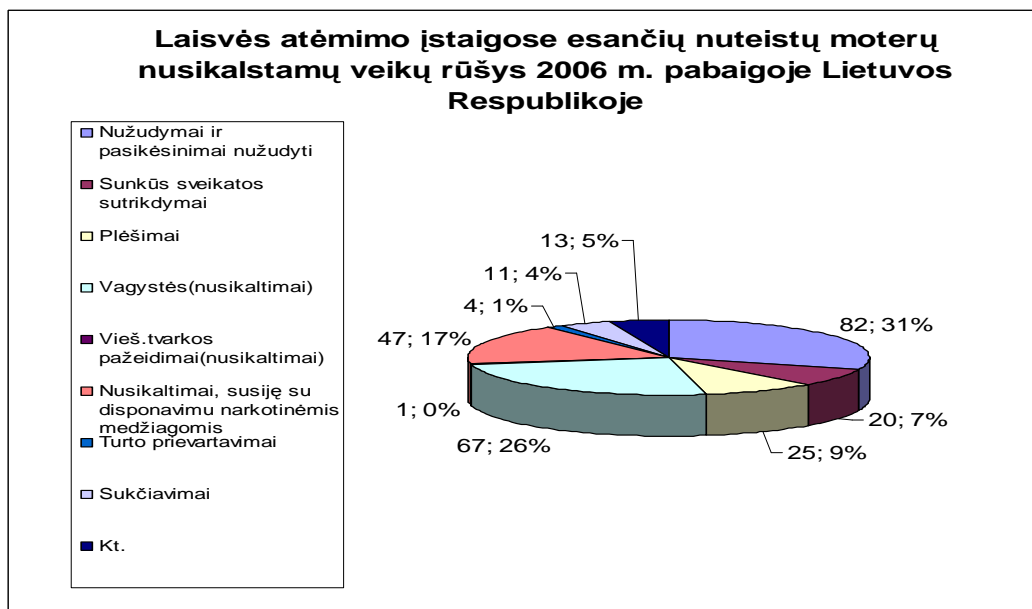
¹⁸ Prieiga per internetą <http://www.prison.lt/> [žiūrėta 2007 11 23]

kontaktą su mama. Šiais atvejais būtina sudaryti kiek įmanoma jaukesnę privatumo atmosferą.¹⁹

6 pav. Nuteistos, įkalintos moterys

Lietuvoje, 2006 metų pabaigoje laisvės atėmimo įstaigose buvo 283 moterys. Didžiąją dalį jų sudarė moterys kalinčios už nužudymus ir pasikėsinimus nužudyti – 31 %, bei už vagystės nusikaltimus – 26 %. (7 pav.) Nusikaltimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams yra dominuojantys laisvės atėmimo įstaigose esančių nuteistų moterų įvykdytų nusikaltimų struktūroje.

7 pav. Nusikalstamų veikų rūšys

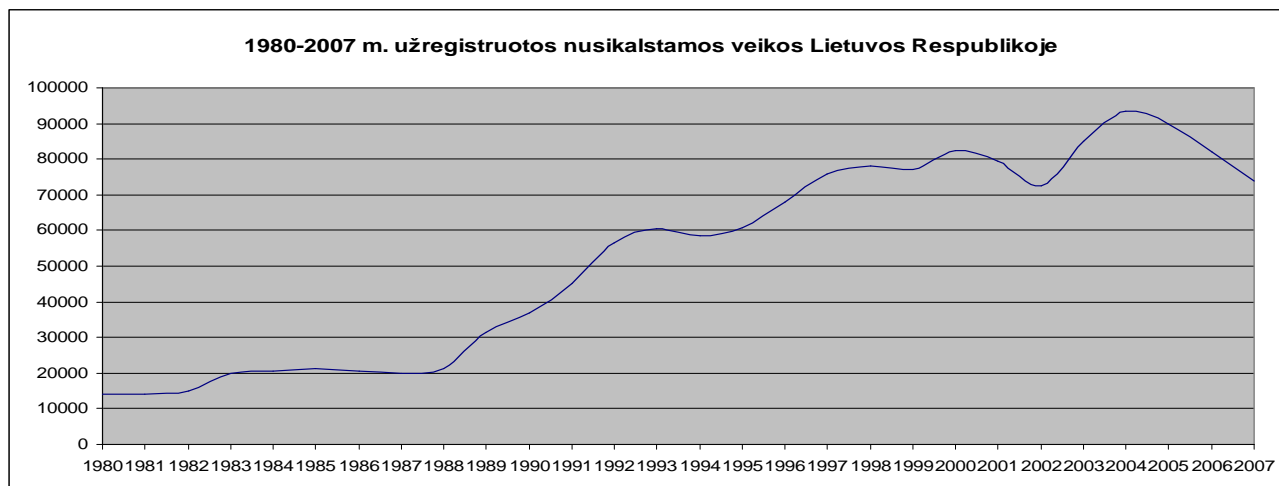
¹⁹ SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, psl. 11

III skyrius

Moterų nusikalstamumo dinamika Lietuvoje

Nusikalstamumo lygio kaitą įtakoja tiek globaliniai veiksniai – tokie kaip institucionalizacija, demokratizacija, urbanizacija, industrializacija ir kt., - tiek atskiri kiekvienos valstybės politiniai, ekonominiai, socialiniai veiksniai – tokie kaip įstatymų kaita, kriminalinė politika, vykdomos kampanijos su nusikalstamumu, gyvenimo lygio pokyčiai, gyventojų migracija, švietimas ir kt.²⁰

Analizuojant 1980-2007 metų statistikos duomenis, matoma ryški užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus augimo tendencija. Ši bendro nusikalstamumo lygio augimo tendencija vystėsi tam tikra pakopų sistema. 1989 metai pasižymėjo itin dideliu „kritiniu“ šuoliu – nusikalstamumo lygis, palyginus su 1988 metais, išaugo net 45,2 %. Po to dėsningai tęsėsi ketverių metų nusikalstamumo augimo tendencija, o nuo 1994 metų buvo stebima stabilizacija, kuri tęsėsi iki 1996 metų. Kitais metais vėl įvyko staigus nusikalstamumo lygio pakilimas, kuris užbaigė sąlyginį nusikalstamumo lygio stabilizacijos periodą ir pradėjo jo naujojo augimo laikotarpį. Nuo 2004 m. matoma užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus mažėjimo tendencija. (8 pav.).

8 pav. Užregistruotos nusikalstamos veikos

²⁰ JUSTICKIS, Viktoras. Kriminologija. I dalis. Vilnius, 200,1 psl. 293,296-297

Nusikalstamų veikų ištiriamumas 1990 – 2007 metų laikotarpiu vidutiniškai siekia apie 40 %. Mažiausias nusikalstamų veikų ištiriamumo procentas buvo 1992 metais – 34,2 %. 2002 metais buvo ištirta daugiausiai nusikalstamų veikų – 48,3 % (9 pav.).

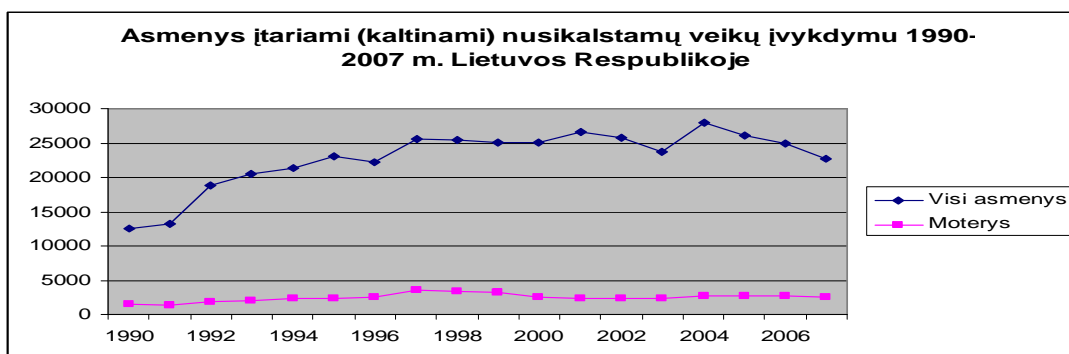
9 pav. Ištirtos nusikalstamos veikos

Moterų, įtariamų (kaltinamų) įvykdžius nusikalstamas veikas, skaičius, lyginant su visų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų įvykdymu asmenų skaičiumi, 1990-2007 metais sudarė apie 11 %. Mažiausia moterų, įtariamų (kaltinamų) įvykdžius nusikalstamas veikas, dalis buvo 2001 metais ir sudarė 8,7 %; didžiausia – 1997 metais ir sudarė 13,9% (10 pav.). Įtariamų (kaltinamų) moterų skaičiaus padidėjimą 1997 m. G. Švedas sieja su įstatymo leidėjo nustatyta baudžiamąja atsakomybe už naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimą, laikymą, gabenimą, realizavimą, nedematūruoto etilo alkoholio, demtatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimą, laikymą, gabenimą ar realizavimą. Šio nusikaltimo požymiai 1996-1999 m. buvo keičiami tris kartus, o visi pakeitimai susiję su veikų, patenkančių į šio nusikaltimo sudėtį, rato plėtimu ir bausmių už šį nusikaltimą griežtinimu.²¹ 1996-1997 m. moterų, įtariamų naminės degtinės gaminimu, laikymu, realizavimu, skaičius padidėjo net šešis kartus.²² Taip pat, vienas iš galimų veiksnių,

²¹ ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, psl. 128

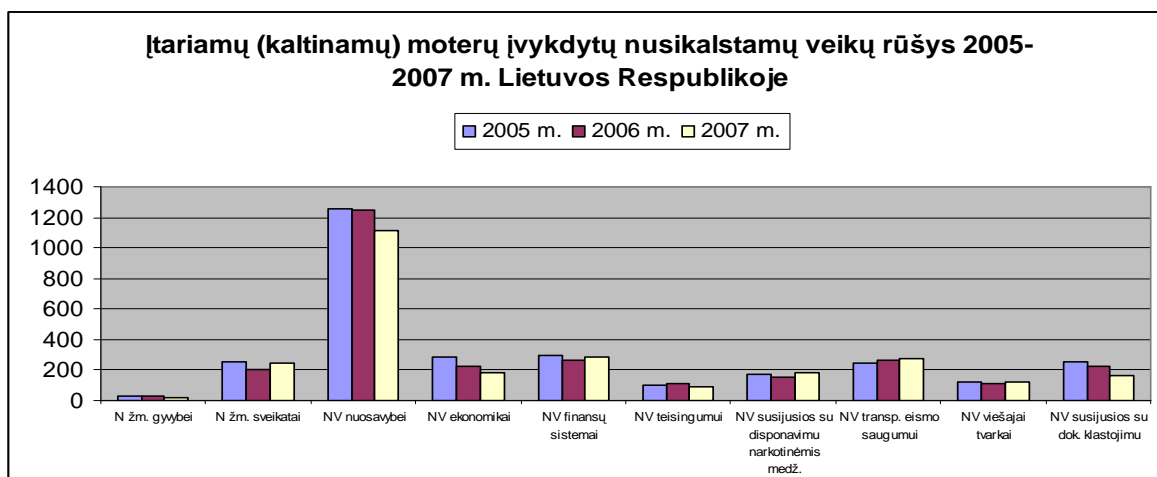
²² Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė ataskaita. Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis. Forma 1G – A. Prieiga per internetą <http://www.vrm.lt/> [žiūrėta 2007 11 23]

sąlygojusių įtariamų (kaltinamų) moterų skaičiaus padidėjimą 1997 m. – staigus nedarbo lygio padidėjimas 1996 m.²³

10 pav. Asmenys, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas.

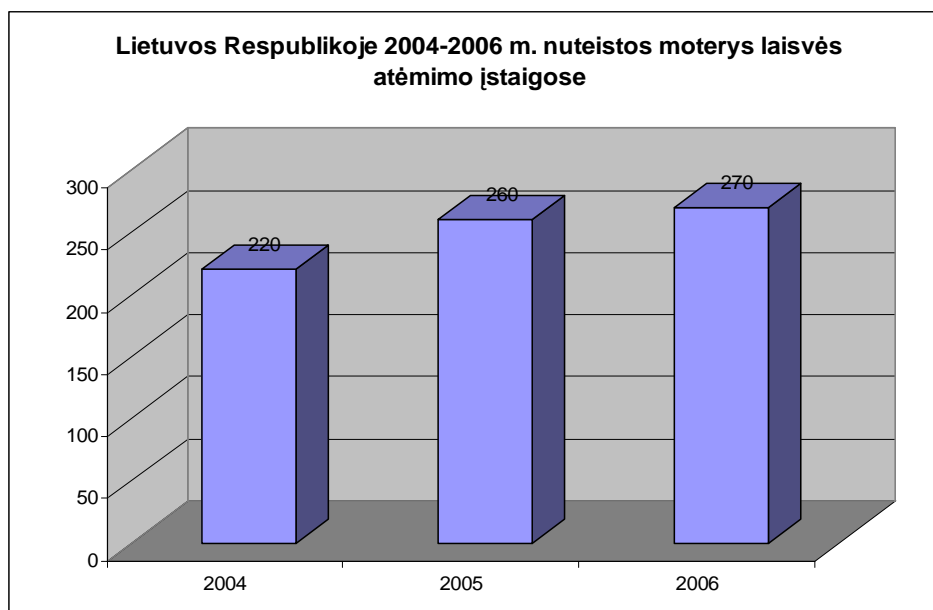
2005-2007 m. duomenys rodo įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikalstamų veikų pakitimus. (11 pav.) Sumažėjo moterų nusikalstamumo struktūroje dominuojančios nusikalstamos veikos nuosavybei, ekonomikai ir verslo tvarkai, bei nusikalstamos veikos susijusios su dokumentų klastojimu. Taip pat sumažėjo įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikaltimų žmogaus gyvybei. Augimo tendencija pastebima tik nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui įvykdyme. Kitų nusikalstamų veikų rūšių įvykdymas išlieka daugiau ar mažiau stabilus.

11 pav. Įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikaltimų rūšys

²³ KURAPKA, E.; et al. Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas. I knyga, Vilnius, 2004. psl. 36

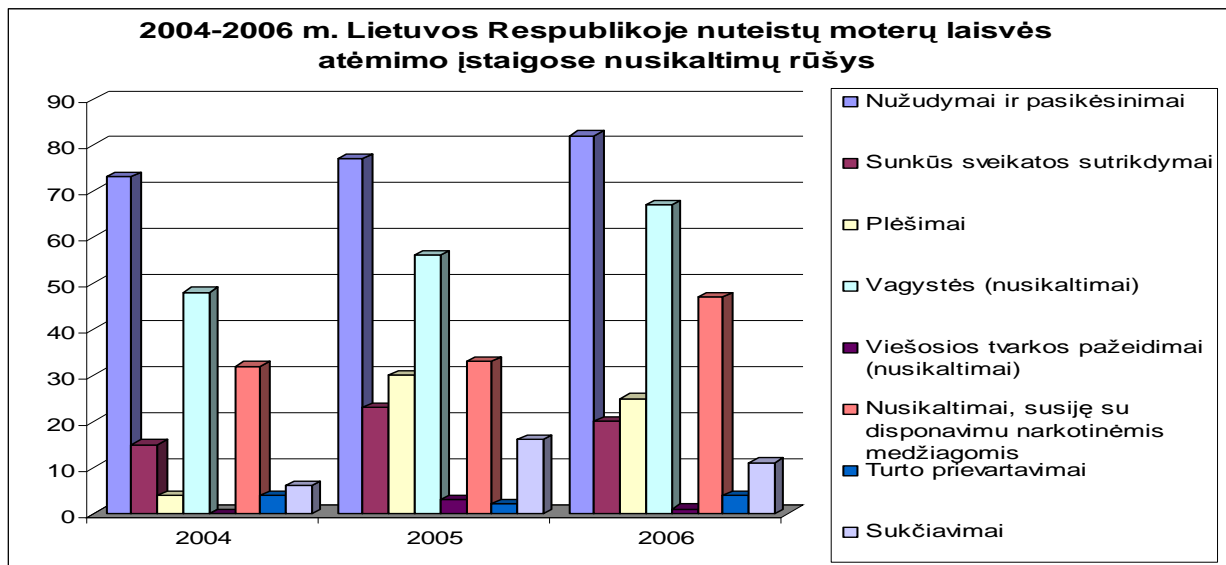
2004 – 2006 m. nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose skaičius išaugo (12 pav.), tačiau lyginant jų skaičių su visų nuteistų asmenų laisvės atėmimo įstaigose skaičiumi, nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose procentinė dalis per šį laikotarpį padidėjo vos 0,6 % - 2004 metais nuteistos moterys laisvės atėmimo įstaigose sudarė 3,2 % visų nuteistų asmenų laisvės atėmimo įstaigose, o 2006 metais – 3,8 %.

12 pav. Nuteistos moterys laisvės atėmimo įstaigose

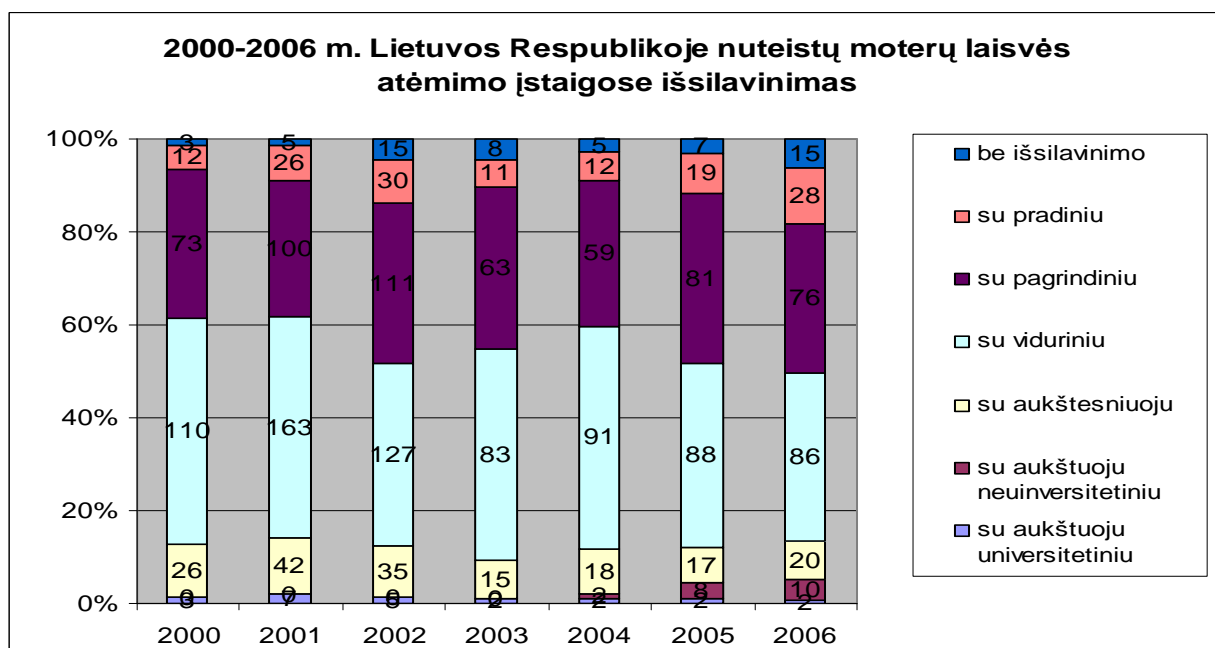
13 pav. pateikiami duomenys apie svarbiausius ir populiariausius nuteistų laisvės atėmimo įstaigose moterų įvykdytus nusikaltimus: nužudymus ir pasikėsinimus nužudyti, sunkius sveikatos sutrikdymus, plėšimus, vagystes, viešosios tvarkos pažeidimus, nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, turto prievartavimus bei sukčiavimus. Šie nusikaltimai 2004 metais sudarė 82,7 % visų nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose nusikaltimų, 2006 m. – 95,2 %.

2004 – 2006 metais matoma nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose visų nusikaltimų rūšių augimo tendencija. Lyginant šiuos duomenis su visų nuteistų asmenų laisvės atėmimo įstaigose nusikaltimų rūšių skaičiumi, procentinė nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose nusikaltimų rūšių skaičiaus išraiška lieka beveik nepakitusi.

13 pav. Nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose nusikalstamų veikų rūšys

2000 – 2006 metais nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose išsilavinimo lygis nežymiai pakito. Išaugo moterų be išsilavinimo arba tik su pradiniu išsilavinimu skaičius. Taip pat padidėjo moterų su aukštesniu išsilavinimu skaičius. Reikia pabrėžti, kad iki 2004 metų aukštasis mokslas nebuvo diferencijuotas į universitetinį ir neuniversitetinį. Nežymiai sumažėjo moterų su viduriniu išsilavinimu dalis. Moterų su pagrindiniu išsilavinimu skaičius išliko beveik nepakitęs. (14 pav.)

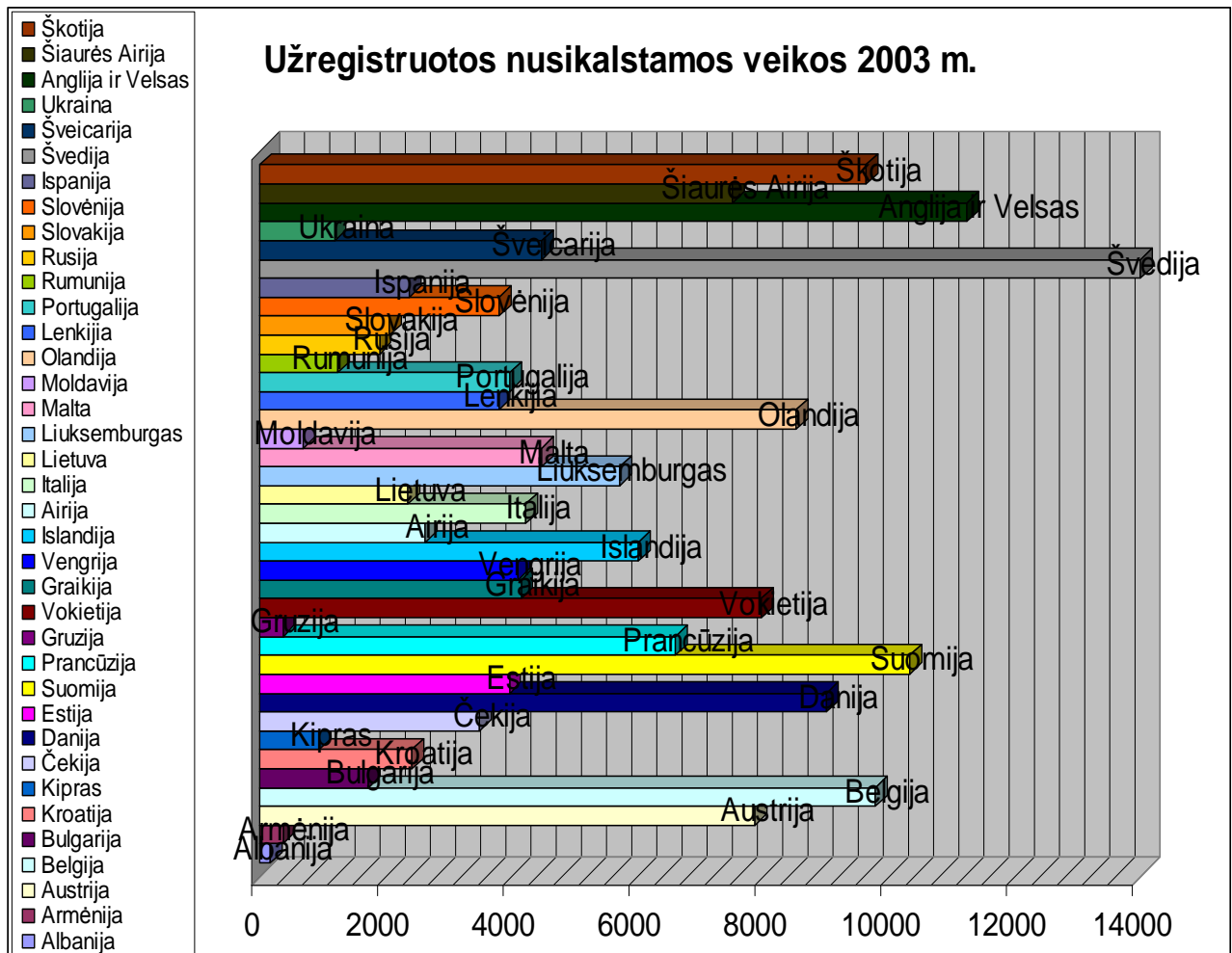

14 pav. Nuteistų moterų laisvės atėmimo įstaigose išsilavinimas

III dalis

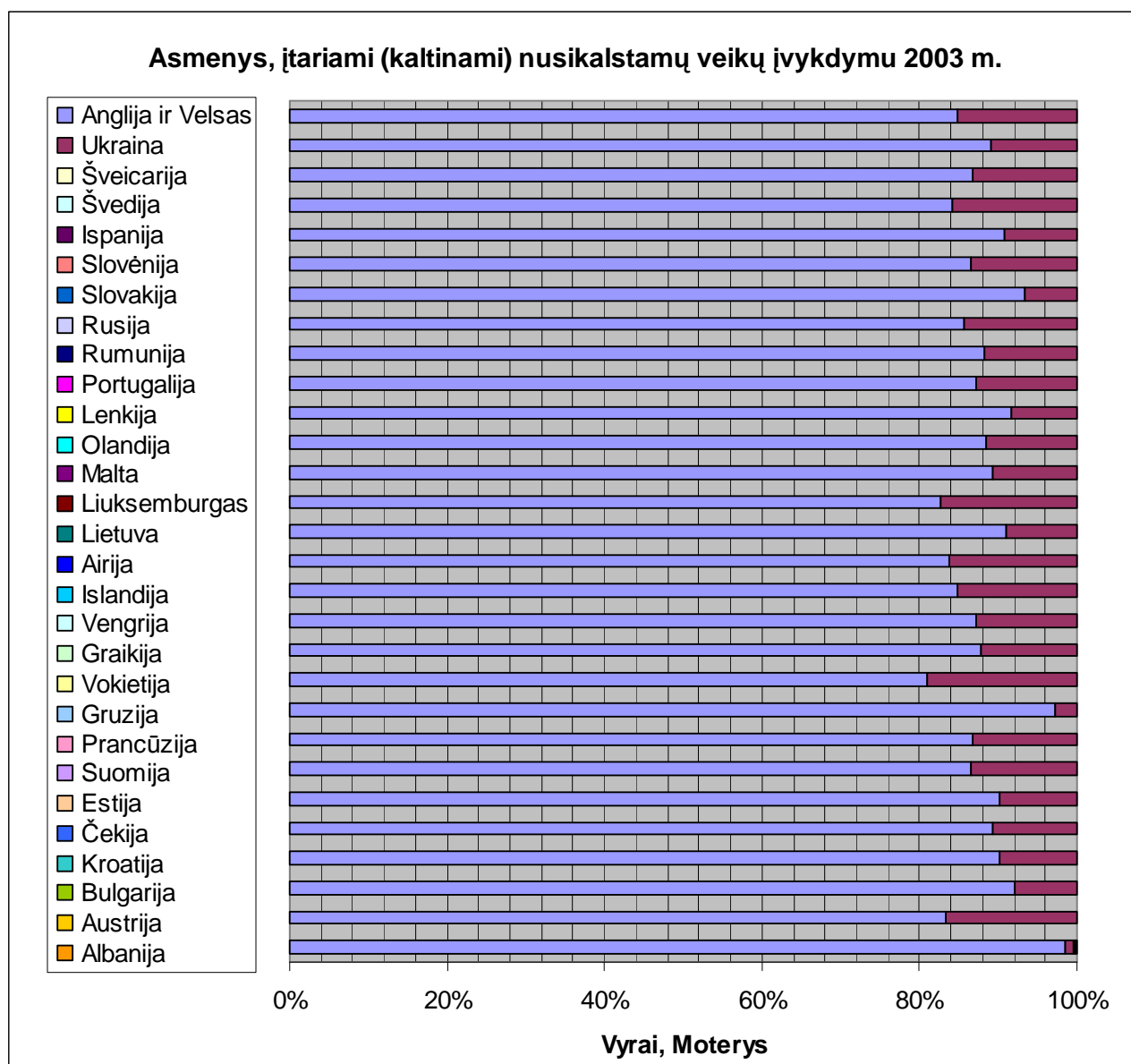
Moterų nusikalstamumo rodiklių Lietuvoje palyginimas su kitų valstybių moterų nusikalstamumo rodikliais

Lyginant įvairių valstybių statistinius duomenis matomas ryškus skirtumas užregistruotų nusikalstamų veikų tenkančių 100 000 gyventojų. Labiau išsivysčiusiose Vakarų Europos šalyse užregistruojama žymiai daugiau nusikalstamų veikų. Pavyzdžiui Švedijoje užregistruojama net 13 995 nusikalstamų veikų tenkančių 100 000 gyventojų, Anglijoje ir Velse – 11 241, Suomijoje – 10 343, Danijoje – 9 013 (15 pav.), tačiau tai nereiškia, kad šiose šalyse didesnis nusikalstamumo lygis nei kitose šalyse. Didelį užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių lemia valstybės baudžiamoji politika, teisėsaugos institucijų pareigūnų veikla, gyventojų pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, valstybės socialinio gyvenimo ypatumai, papročiai, visuomenės santvarka ir kiti veiksniai.

15 pav. Užregistruotos nusikalstamos veikos tenkančios 100 000 gyventojų

Tarp visų asmenų 2003 metais įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų įvykdymu, moterų skaičiaus procentas įvairiose šalyse svyruoja nuo 1,2 % iki 23,6 %. Vidurkis – 13,5 %. Labiau išsivysčiusiose Vakarų Europos šalyse įtariamų (kaltinamų) moterų skaičiaus procentas didesnis (16 pav.). Šiam dydžiui , be kitų, anksčiau minėtų veiksnių, didelę įtaką turi moters padėtis visuomenėje, moterų emancipacija, socialinio gyvenimo atskirose šalyse ypatumai.

16 pav. Asmenys įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų įvykdymu

17 pav. pateikiami duomenys parodantys įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikalstamų veikų procentinę dalį lyginant su visų įtariamų (kaltinamų) asmenų įvykdytomis nusikalstamomis veikomis. Moterų įvykdytų turtinių nusikalstamų veikų lyginamoji dalis yra didžiausia tarp visų asmenų įvykdytų nusikalstamų veikų. Taip pat nemažą dalį užima nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis.

Valstybė	Visos nusikalstamos veikos, %	Nužudymai ir pasikėsinimai nužudyti, %	Sveikatos sutrikdymai, %	Plėšimai, %	Vagystės, %	Nusikaltimai susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, %	Eismo pažeidimai, %
Albanija	1,2	4,1	0,7	0,4	1,0
Austrija	20,1	14,4	13,5	10,9	24,3	15,2	26,7
Bulgarija	8,7	7,8	6,3	4,3	10,5	7,1	6,5
Kroatija	10,8	9,5	4,0	6,1	8,5	9,2	13,3
Čekija	12,0	12,4	7,6	8,2	9,0	12,1	...
Suomija	15,5	12,6	12,0	12,4	20,8	15,5	13,4
Prancūzija	15,2	14,1	11,9	6,1	18,3	7,8	...
Gruzija	2,8	6,1	2,1	1,1	2,9	2,8	3,2
Vokietija	23,6	12,4	14,9	9,4	30,0	12,2	...
Graikija	13,9	4,5	11,2	4,4	10,4	7,9	10,0
Vengrija	14,6	20,5	9,0	8,9	14,6	9,6	6,1
Airija	19,3	2,7	8,6	6,5	22,7	10,7	12,5
Lietuva	9,8	11,6	9,3	3,3	8,1	26,1	11,1
Malta	12,0	0,0	10,9	11,6	13,4	20,0	...
Olandija	13,1	11,6	11,6	7,0	18,3	14,0	9,8
Lenkija	9,0	11,8	7,2	4,6	7,3	7,7	2,9
Portugalija	14,8	...	19,2	3,6	13,9	11,8	4,5
Rumunija	13,2	4,6	7,8	20,8	2,0
Slovakija	7,1	9,8	10,6	4,8	7,6	9,0	...
Slovėnija	15,7	9,2	5,9	5,2	12,5	7,9	...
Ispanija	10,0	9,8	4,8	9,7	10,9	...	3,3
Švedija	18,8	...	11,5	5,3	28,6	14,8	17,8
Šveicarija	15,4	12,7	10,9	6,8	17,7	13,3	...
Anglija ir Velsas	17,9	9,3	16,4	11,0	22,6	11,3	13,2

17 pav. Įtariamų (kaltinamų) moterų įvykdytų nusikalstamų veikų dalis

2003 metais nuteistų laisvės atėmimo įstaigose moterų dalis įvairiose šalyse, lyginant su visais nuteistaisiais laisvės atėmimo įstaigose asmenimis, sudarė vidutiniškai 7 %. Šis skaičius svyruoja nuo 1,7 iki 11,3 % (18 pav.).

Prieš lyginant įvairių valstybių įkalintų moterų nusikalstamų veikų rūšis, svarbu pabrėžti, jog skirtingose šalyse taikoma skirtinga bausmių sistema, bei skirtinga baudžiamoji politika apskritai. Todėl atskirose valstybėse skirtingai vertinamos nusikalstamos veikos, bei taikomos skirtingos bausmės.

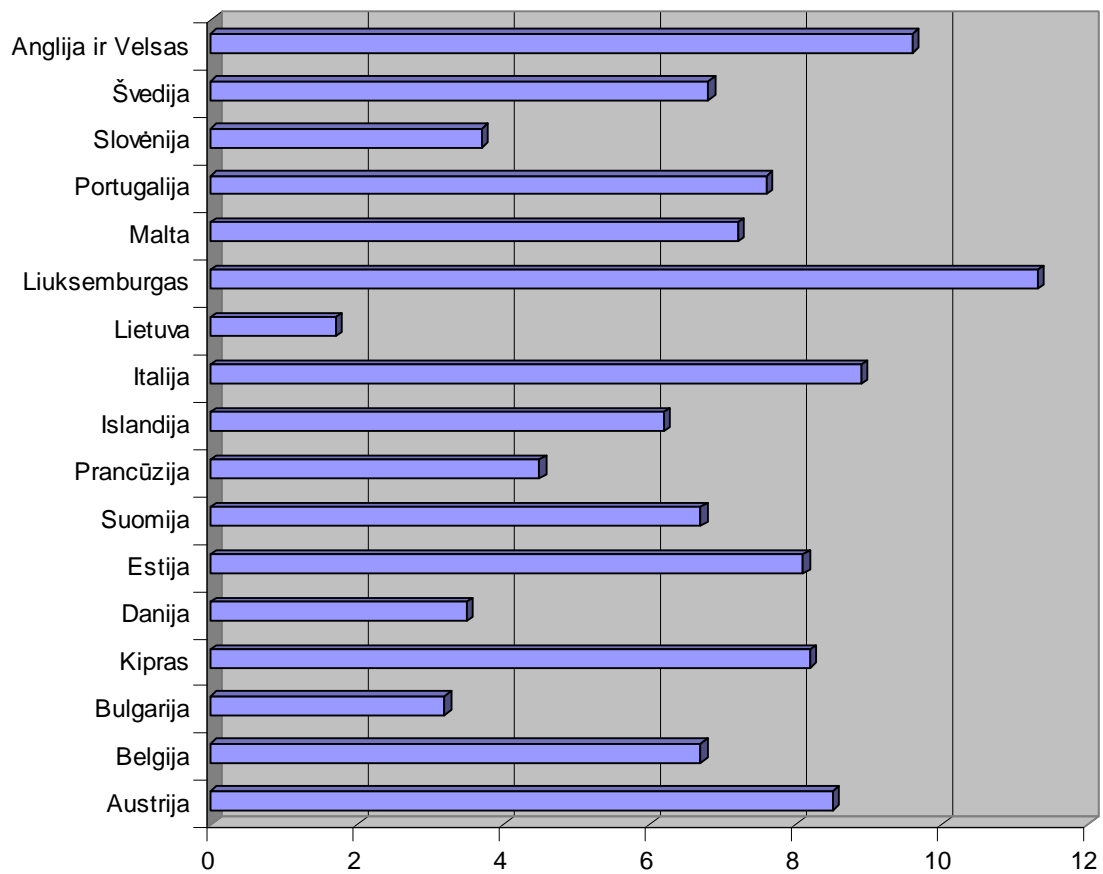
Remiantis Tarptautinės moterų kalėjimų studijos tyrimų rezultatais apie nusikalstamas veikas, už kurias įkalintos nuteistosios, sudėjus visas tyrime dalyvavusias šalis (Danija, Vokietija, Ispanija, Graikija, Kroatija, Slovėnija, Lenkija, Lietuva ir Rusija) gaunami tokie rezultatai: už nužudymus įkalintos 17 % nuteistųjų, už plėšimus – 16,5 %, už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis – 31,9 %, už sveikatos sutrikdymus – 5 %, už turtinius nusikaltimus – 23,9 %, už kitus nusikaltimus – 5,7 %. Iš viso beveik trečdalis moterų buvo įkalintos už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikais, nors skirtumai tarp šalių yra didžiuliai. Moterų padarytos su narkotikais susijusios nusikalstamos veikos Lenkijoje sudaro labai mažą dalį (5,7 %), tačiau Graikijoje daugiau nei trims ketvirtadaliams, o Ispanijoje beveik pusei apklaustųjų moterų būtent tai buvo įkalinimo priežastis. Lenkijoje, Slovėnijoje, Kroatijoje ir Vokietijoje didžiausia moterų dalis įkalinta už turtinius nusikaltimus. Bendrai paėmus, vertinant duomenis pasidaro aišku, kaip stipriai įkalintų moterų pasiskirstymą pagal padarytą nusikaltimą įtakoja įstatymų leidyba ir bausmių taikymo praktika.²⁴

Remiantis Tarptautinės moterų kalėjimų studijos tyrimų rezultatais, Lietuvoje nebe pirmą kartą kalinčios moterys sudaro 37,4 % visų apklaustųjų (tyrimo metu Lietuvoje buvo apklaustos 149 įkalintos moterys). Šis skaičius didžiausias yra labiausiai į šiaurės-vakarų nutolusiose projekte dalyvavusiose valstybėse – 48,1 % Danijoje ir 40,2 % Vokietijoje. Po jų seka abi labiausiai į rytus nutolusios projekte dalyvavusios valstybės - 37,4 % Lietuvoje ir 36,5 % Rusijoje. Ispanijoje, Graikijoje, Kroatijoje sąlyginai nedidelė apklaustųjų dalis buvo įkalintos nebe pirmą kartą – atitinkamai 25,0 %, 21,1 % ir 16,1 %.²⁵

²⁴ SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, p. 22-23

²⁵ Ibid. p. 7

2003 m. nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose moterų lyginamoji dalis (%)

18 pav. Nuteistosios laisvės atėmimo įstaigose moterys

IV dalis

Kriminologinės moterų nusikalstamumą aiškinančios teorijos

Moterų nusikalstamumas kriminologijos moksle ilgą laiką buvo apleista sritis. Analizuojant nusikalstamumą, jo priežastis pagrindinis dėmesys buvo koncentruojamas ties vyrų įvykdytais nusikaltimais, moteris buvo bandoma įsprausti į bendrus atskiros kriminologinės teorijos rėmus arba moterų nusikalstamumas buvo analizuojamas tik kaip papildomas objektas. Tik pastaruosius kelis dešimtmečius moterų nusikalstamumas buvo pradėtas analizuoti giliau.

Kiekviename istoriniame etape susiformavo savitas požiūris į moteris apskritai, įvardijamos skirtingos moterų nusikalstamumą lemiančios priežastys, akcentuojami skirtingi moterų nusikalstamumą sąlygojantys veiksniai.

Biologinės ir psichologinės teorijos

Italų kriminologo Č. Lombrozo (Cesare Lombroso) nuomone, atavizmas – tam tikrų tolimiems protėviams būdingų požymių turėjimas, - yra nusikaltimo priežastis. Atavizmas gali pasireikšti ne tik tam tikromis fizinėmis savybėmis, pavyzdžiui kūno plaukuotumu, bet ir charakterio ypatybėmis – padidinta agresija, polinkiu kovoti, naikinti ir pan. Č. Lombrozo nuomone, labiausiai išsivysčiusi žmonių rūšis yra baltieji vyrai, o mažiausiai išsivysčiusi – tamsiaodės moterys. Vyrams būdingos kaukolės dydis, kūno plaukuotumas bei moterims būdingo pasyvumo stoka yra skiriamieji moters nusikaltėlės bruožai.²⁶

Č. Lombrozo, moteris laikydamas žemesne gyvybės rūšimi nei vyrai, susidūrė su problema aiškinant, kodėl moterys įvykdo žymiai mažiau nusikaltimų. Spręsdamas šią problemą, Č. Lombrozo pateikė šiuos argumentus: visų pirma, moterys nusikaltėlės, turinčios atavistinių bruožų, yra išoriškai nepatrauklios, dėl to gerokai sumažėja jų galimybė susirasti partnerį ir susilaukti vaikų, taigi natūrali atranka vaidina didžiausią vaidmenį. Antra, moterys, būdamos žemesnės rūšies nei vyrai, geriau adaptuojasi nepalankioje aplinkoje. Trečia, moterys, dėl mažesnės nei vyrų smegenų žievės, turi psichologinių sutrikimų. Be to, Č. Lombrozo nuomone, kai kurios moterys pasirenka prostituciją, kaip alternatyvą nusikaltimui.²⁷

²⁶ JONES S. Criminology. Oxford. Third edition, 2006, p. 311

²⁷ Ibid., p. 311

Šiuo metu Č. Lombrozo idėjos turi labiau istorinę, nei mokslinę reikšmę, tačiau reikia pažymėti jo įtaką vėlesnėms biologinėms ir psichologinėms moterų nusikalstamumą nagrinėjančioms teorijoms.

Č. Lombrozo pasekėjas V. Tomas (William I Thomas) pritarė Č. Lombrozo nuomonei apie žemesnį moterų išsivystymą ir jų pasyvumą, tačiau nesutiko, jog nusikaltėlės moterys turi vyriškų savybių. V. Tomas pagrindinę moterų nusikalstamumo priežastį nurodė dėl tradicinių apribojimų panaikinimo atsiradusią moterų seksualinę laisvę. V. Tomo nuomone, kiekvienas turi keturis pagrindinius troškimus – naujų potyrių, saugumo, pažinimo ir pripažinimo. Moterų didžiausias troškimas – pripažinimas. Amoralios moterys naudojasi savo seksualumu, kad pasiektų trokštamą tikslą. Iš to kyla paleistuvystė, prostitucija ir kiti nepriimtini ar neteisėti veiksmai. Reikia pažymėti, kad V. Tomo tyrimų objektai buvo žemesniosios klasės JAV imigrantės.

Z. Froidas (Sigmund Freud) teigė, jog kiekvienas žmogus gimsta potencialiu nusikaltėliu. Nekontrijuojami pagrindiniai žmogiškieji instinktai veda antisocialaus elgesio link. Individai, sėkmingai praėję socializacijos ir asmenybės vystymosi etapus, tampa stabiliais, įstatymus gerbiančiais visuomenės nariais. Berniukams vienas reikšmingiausių etapų – sėkmingas Edipo komplekso įveikimas, kurio pasekoje išsivysto labai stiprus super-ego (arba sąžinė). Berniukai bijo, kad tėvas gali juos kastruoti, ir ši baimė kontroliuoja Edipo kompleksą. Kadangi mergaitės negali būti kastruotos, jos negali kaip berniukai vystyti ir ugdyti sąžinės, o tai turėtų sąlygoti didesnę moterų nusikalstamumą, bet dėl moterims įgimto pasyvumo, meilės ir pritarimo poreikio, jos nesiima tokių veiksmų, kurie užtrauktų vyrų rūstybę. Z. Froidas sutiko su Č. Lombrozo nuomone, jog moterys nusikaltėlės atmeta pasyvumą ir stengiasi tapti panašesnėmis į vyrus. Z. Froido nuomone, šią agresyvią būseną sąlygoja pavydas vyrams jų lytinių organų, o gimdymas yra vienintelė adekvati būseną, kuomet užgniaužiamas šis pavydas.²⁸ Z. Froidas moterų nusikalstamumą aiškino per moters psichologiją ir jos psichines ligas, bei neigė socialinius ir ekonominius nusikalstamumo faktorius.²⁹

O. Polakas (Otto Pollak) abejojo oficialiai pateikiama statistika, ir teigė, kad moterys įvykdo tiek pat nusikaltimų kaip ir vyrai, tačiau apie juos yra rečiau pranešama, juos sunkiau iširti, be to, kriminalinė justicija yra atlaidesnė moterims. O. Polakas, kaip ir Z. Froidas, moterų nusikalstamumą siejo su seksualinėmis neurozėmis. O. Polako manymu,

²⁸ JONES S. Criminology. Oxford. Third edition, 2006, p. 313

²⁹ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994, p. 434

moterys imituodamos orgazmą, išmoksta meluoti, apgaudinėti ir manipuliuoti, todėl jos dažnai yra vyrų padarytų nusikaltimų kurstytojomis. Pačių moterų padarytus nusikaltimus O. Polakas aiškina psichologiniais ar seksualiniais pagrindais.³⁰

Socialinės kontrolės teorijos

E. Suterlando (Edwin H. Sutherland) diferencinių asociacijų teorija teigia, kad asmuo nusikalstamo elgesio išmoksta bendraudamas su aplinkiniais. Reikia pabrėžti, kad E. Suterlandas savo teorijos teiginius laikė universaliais ir tinkančiais kiekvienam – tiek vyrams, tiek moterims, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, tačiau detaliau analizuojant išryškėja konkretus asmenų, kuriems taikomi teorijos teiginiai, tipas. Ši teorija pagrindžia konservatyvių, neplečiančių savo akiračio ir neieškančių kuo įvairesnių sprendimo variantų žmonių elgesį. Taigi jei individą supa nusikaltimus toleruojanti ir neigiamą pavyzdį rodanti aplinka, jis šį elgesio modelį perims tik tada, jei pasižymės minėtomis charakterio savybėmis.

Asmuo nusikalstamo elgesio išmoksta bendraudamas nedidelėje grupelėje, iš artimiausių jam žmonių, su kuriais bendraujama daugiausiai. Tai gali būti šeima, draugai, bendradarbiai ar panašiai. Spauda, knygos, filmai neturi žymesnės įtakos asmens nusikalstamui elgesiui, nes jo išmokstama tiesiogiai, betarpiškai bendraujant su kitais asmenimis. Kartu su nusikalstamu elgesiu išmokstama ir nusikaltimo padarymo metodų, būdų: t.y. konkretaus nusikaltimo padarymo subtilybių.

E. Suterlandas, aiškindamas mažesnę moterų nusikalstamumą, išskiria du aspektus: visų pirma, svarbi socializacija į moters vaidmenį, bei didesnė moterų kontrolė ribojanti moterų nusikalstamą elgesį, antra, moterys neauklėjamos elgtis agresyviai, rizikingai, kas E. Suterlando nuomone, yra neatsiejami nusikaltėlio bruožai. Dėl lyčių skirtumo berniukai ir mergaitės auklėjami skirtingai, ugdomi skirtingi jų charakterio bruožai, dėl to ir elgesys jų būna skirtingas. Moterys yra eliminuojamos iš vyriškos galios ir gerovės siekimo kultūros.³¹

³⁰ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p.p. 436

³¹Ibid. p. 438-439

Lyčių vaidmens teorijos

Po Antrojo Pasaulinio Karo pradėtos vystyti lyčių vaidmens teorijos dėmesį koncentruoja ne į pačią lytį, o į nusistovėjusius vyriško-moteriško elgesio standartus. Tinkamas asmens socializacijos procesas yra tuomet, kai išugdomi konkrečiai lyčiai priskiriami asmens bruožai – vyrams - vyriški, moterims – moteriški. Sutrikus šiam procesui, moterys pradeda elgtis nusikalstamai. Lyčių vaidmens teorijų šalininkai teigė, kad asmuo priskiria sau tos grupės, kuriai jis priklauso, vaidmenį, kadangi tai yra lengviau ir mažiau problematiška nei jį atmesti. Lyčių vaidmenys yra vieni iš stipriausiai išmokstamų vaidmenų visuomenėje.³²

T. Parsonsas (Talcott Parsons) skirtingą vyrų ir moterų nusikalstamumo lygį aiškio remdamasis tradiciniu JAV šeimos modeliu - tėvas yra šeimos maitintojas, o motina – namų šeimininkė. Berniukai, matydami skirtingą tėvo ir motinos pavyzdį suvokia, kad turi sekti tėvo, kuris retai būna namuose, pavyzdžiu. Norėdami įrodyti savo savarankiškumą ir nepriklausomybę nuo motinos, jie instinktyviai jaučia, kad turi elgtis visiškai priešingai nei elgiasi motina, todėl pradeda vengti gero, pasyvaus, konformistinio elgesio, kas žymiai padidina nusikalstamo elgesio riziką. Tuo tarpu mergaitės turi šalia suaugusiojo pavyzdį – motiną - kuriuo jos turi sekti. Sekdamos motinos pavyzdžiu jos stabiliau ir tvirčiau emociškai subręsta, bei lėtai ir užtikrintai tampa moteriškomis.³³

Kiti lyčių vaidmens teorijų šalininkai toliau plėtojo vyriško-moteriško elgesio standartų idėją, pateikdami savas interpretacijas. Pavyzdžiui G. H. Grosseris (George H. Grosser) šią idėją pritaikė aiškindamas nepilnamečių nusikalstamumą. Jo nuomone, berniukai, sekdami tėvo pavyzdžiu, suvokia, kad jie ateityje neišvengiamai taps šeimos maitintojais. Materialiai aprūpinta ateitis tampa jų pagrindiniu tikslu, o tai įtakoja didesnę nusikalstamo elgesio riziką. Mergaitės savo ateitį tapatina su namų šeimininkės vadmeniu, todėl jų svarbiausias tikslas yra artimi, šilti santykiai. Todėl merginos yra labiau linkusios į laisvą elgesį, nei į nusikaltimus, o nusikaltimai įvykdomi vien tam, kad pritraukti priešingą lytį (drabužių ar kosmetikos vagystės įvykdomos tikintis tapti patrauklesnėmis vyrams).³⁴

³² WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p. 439

³³ Ibid. p. 439-440

³⁴ Ibid. p. 440

Įtampos teorijos

R. Merton (Robert Merton) įtampos teorija – tai E. Diurkheimo (Emile Durkheim) anomijos koncepcijos nauja versija . Pagrindinė šios teorijos mintis – deviacinį elgesį įtakoja įtampa, spaudimas. Įtampą įtakoja troškimas pasiekti visuomenėje vertinamas gėrybes – tokias kaip turtas, sėkminga karjera ir panašiai. Tačiau šios vertybės ne visiems pasiekiamos legaliu keliu, todėl asmuo, siekdamas sumažinti įtampą, spaudimą ir pasiekti šias gėrybes, pasirenka teisei priešingas veikas. Įtampa egzistuoja tarp lūkesčių ir galimybių – t.y. vertybės visuotinai priimtinos, jų socialinis programavimas viešas, tačiau galimybės jas pasiekti yra labai ribotos. Viešai egzaltuojamos sėkmės istorijos tėra vienetiniai atvejai.³⁵

A. Kohenas (Albert Cohen) perėmė R. Merton įtampos idėją siekdamas tiksliai, detalai paaiškinti skirtingus vyrų ir moterų nusikaltimų modelius. Esminis dėmesys skiriamas nepilnamečių nusikaltimams. A. Kohenas tvirtino, kad įtampa yra esminė mėlynųjų apykalių (darbininkų) vaikų gaujų formavimosi priežastis. Šiame procese pagrindinį vaidmenį atlieka dvi sferos – šeima ir mokykla. Šeimoje tėvas daug dirba, jo beveik nėra namuose, o mama yra pagrindinė vertybių puoselėtoja, iš jos yra gaunama pirminė socializacija. Berniukams atsiranda savęs kaip vyro suvokimo problema. Motinos įdiegtos vertybės interpretuojamos kaip moteriškojo pasaulio vertybėmis. Atsiranda vyro tapatumo problema. Tuo tarpu mokykloje mokiniai skirstomi į gerus ir blogus. Į gerųjų sferą patenka konformistai, gerai besimokantys mokiniai iš vidutinių ar turtingų šeimų, o sutrikęs mėlynųjų apykaklių vaikas atstumiamas. Taip susiformuoja gaujos, kurių nariai nusikalstamomis veikomis siekia išreikšti savo vyriškąją pusę. O kaip gi merginos? A. Koheno nuomone, visuomenei priimtinių vertybių siekimo sistemoje, moteris atlieka antraeilį vaidmenį. Vyras yra tikslo siekiantis pagrindinis veikėjas, o moteris tik lydi jį šiame kelyje. Be to, iš moterų visuomenė tikisi mažiau nei iš vyrų. Pagrindinis moterims keliamas tikslas – sėkmingai ištekėti. Dėl to jos nepatiria tokio visuomenės spaudimo kaip vyrai, jaučia mažesnę įtampą, o tai, A. Koheno nuomone, įtakoja mažesnę moterų įvykdomų nusikaltimų skaičių.³⁶

S. Boksas (Steven Box) atkreipė dėmesį į moterų ekonominę padėtį. Jis pažymėjo, kad moterys nebėra vien namų šeimininkės, jos neretai yra vienintelės šeimos maitintojos

³⁵ NAFFINE, N. Female crime: the construction of women in criminology. Sydney, 1987. p. 24 - 25

³⁶ Ibid. p. 30

arba nemaža dalimi prisideda prie šeimos biudžeto, taigi įtampa dėl ekonominės padėties nukreipiama ir į jas. Bokso nuomone, ši auganti įtampa paaiškina moterų nusikalstamumo augimą, ypač iki tol tradiciškai laikomomis vyriškose srityse.³⁷

R. Moris (Ruth Morris) įtampos teorijos dėmesio centrą perkėlė į merginų deviacinį elgesį. Ji iškėlė hipotezę, jog kliūtys, atsirandančios siekiant ekonominės gerovės, skatina vyrų deviacinį elgesį, tuo tarpu kliūtys, trukdančios pasiekti pozityvius santykius, skatina moterų deviacinį elgesį. Tačiau R. Moris šiek tiek plačiau suvokė moterims keliamus tikslus nei jos pirmtakai. Jos nuomone pagrindinis siekis yra ne vien ištekėti, bet ir sukurti tvirtus, emociškai šiltus santykius. Šį savo teiginį ji pagrindė tyrimais, kurie parodė, kad moterys delinkventės kilusios iš nestabilių šeimų, tuo tarpu moterys, kurios nebuvo įvykdžiusios jokios nusikalstamos veikos, savo šeimos santykius žymiai dažniau apibūdino kaip „šiltus ir laimingus“. Tolesni R. Moris pasekėjų tyrimai parodė, kad į delinkventinį elgesį linkusios moterys apskritai nelaiko santuokos pagrindiniu tikslu, mažiau trokšta ištekėti. Toks elgesys yra aiškinamas psichologinui neigimo mechanizmu.³⁸

Vėlesni tyrimai vis tik smarkiai pakoregavo pradinę R. Moris hipotezę. Buvo nustatyta, kad individą pastūmėti į delinkvenciją vien įtampos nepakanka – turi pasitaikyti ir tam tikros galimybės įgyvendinti neteisėtus sumanymus. Tyrimai parodė, kad pasitaikius tokiai galimybei, tikimybė, jog bus įvykdyta nusikalstama veika, tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų, yra vienoda.³⁹

Kontrolės teorijos

Anksčiau minėtų teorijų šalininkų pagrindinis klausimas buvo – kodėl asmenys nusikalsta? Tačiau kontrolės teorijų šalininkai kelia kitą klausimą – kas priverčia individus laikytis įstatymų, arba kodėl asmenys nenusikalsta? Kontrolės teorijų pradininkas E. Diurkheimas teigė, kad nusikaltimas yra ne tik kad normalus reiškiny (su sąlyga, jog jis pasiekia tam tikrą, visuomenei priimtina lygį, bet jo neperžengia), bet taip pat ir funkcionalus. Nusikaltimo funkcionalumas pasireiškia tuo, jog jis padeda suburti daugumą visuomenės narių, patikrina visuomenėje vyraujančių vertybių tvirtumą, stabilumą, taip pat įtakoja socialinius pokyčius. Anot E. Durkheim'o, „nusikaltimas ne tik parodo reiškinius,

³⁷ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p. 443

³⁸ NAFFINE, N. Female crime: the construction of women in criminology. Sydney, 1987. p. 47

³⁹ Ibid. p. 52

kuriems būtini socialiniai pokyčiai, bet konkrečiais atvejais nurodo ir tų pokyčių kryptis⁴⁰“. Taigi deviacija yra tarsi tam tikras mokestis už socialinius pokyčius.

I. Nay (Ivan Nye) teigė, jog delinkventinis elgesys yra normalus, įgimtas reiškinys, tuo tarpu konformizmo reikia išmokti – visų pirma socializacijos metu, vėliau per valstybės institucijų taikomas bausmes ir draudimus. Jo nuomone, skirtumą tarp vyrų ir moterų nusikalstamumo paaiškina stipresnė moterų socializacija, smarkesnis moterų baudimas už menkus socialinių normų pažeidimus.⁴¹

T. Hirši (Travis Hirschi) tyrinėjo patį socialinės kontrolės mechanizmą ir jo būtinumą. Jo dėmesio centre žmogus, kuris paklūsta socialinės kontrolės mechanizmui. Priešingai nei klasikiniai šios teorijos autoriai, T. Hirši teigė, jog natūralu, kad netgi puikiai funkcionuojant kontrolės mechanizmui žmogus daro nusikalstamas veikas. Tai lemia pati kontrolė, kuri riboja individą, jo laisvę, saviraišką, todėl žmogus visada stengsis ištrūkti iš šių žabangų. Tai savaime iššaukia ir nusikalstamą elgesį. Tačiau, vis dėl to, T. Hirši išskiria tam tikras priežastis, lemiančias žmogaus paklusimą socialinei kontrolei: prisirišimą, dalyvavimą, užimtumą bei aktyvų tikėjimą visuomenės vertybėmis.⁴²

N. Naffine (Ngaire Naffine) kritikavo T. Hirši idėjas, teigdama, kad jos orientuotos tik į vyrus. Visų pirma, N. Naffine nuomone, T. Hirši, klaidingai pasirinko konformizmo tyrimo objektus – jis turėjo tirti išimtinai moteris, kaip didžiausią ir stipriausią grupę konformistiško elgesio pavyzdžio. Antra, kai kalbama apie vyrų konformizmą, jis įgauna teigiamą prasmę, tuo tarpu kalbant apie moterų konformizmą, kuri, mokslininkų nuomone, įtakoja moterų pasyvumas, moterų konformizmas įgauna neigiamą potekstę.⁴³

Moterų emancipacija

Moterų išsilaisvinimo judėjimo šalininkai, pripažindami kai kurių anksčiau minėtų teorijų nuostatas, jog žmogus negimsta nusikaltėliu, o nusikalstamo elgesio ar konformizmo išmoksta iš jį supančios aplinkos, kur esminį vaidmenį atlieka artimi konformistiško elgesio pavyzdžiai bei ypač padidinta moterų socialinė kontrolė, teigė, kad

⁴⁰ Prieiga per internetą <http://en.wikipedia.org/wiki/Durkheim> [žiūrėta 2008 03 15]

⁴¹ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p. 444

⁴² Travis Hirschi „Causes of delinquency“ p. 16

⁴³ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p. 444

pastaruoju metu auganti moterų nusikalstamumo lygį įtakoja susilpnėjusi socialinė kontrolė, kuri yra tiesioginė moterų išsilaisvinimo išdava.⁴⁴

F. Adler (Freda Adler) teigė, jog moterų nusikalstamumo lygis parodo moterų išsilaisvinimo lygį – didesnis nusikalstamumas reiškia didesnę moterų išsilaisvinimą. Moterų išsilaisvinimas sukėlė moteryse konkurencijos jausmą, moterys tapo atkalkios, agresyvios ir labiau vyriškos. Moterims atsivėrė didesnės galimybės pasirinkti tiek nusikalstamą, tiek ir teisėtą elgesį, o siekis konkuruoti su vyrais iki tol buvusiose išimtinai vyriškose srityse, įskaitant ir nusikalstamumą, lemia moterų nusikalstamumo augimą. F. Adler manė, kad realus skirtumas tarp potencialaus moterų ir vyrų nusikalstamumo yra labai nežymus, o ankstesnį vyrų dominavimą nusikalstamumo srityje siejo su iki tol nusistovėjusiais lyčių vaidmens standartais. F. Adler sutiko su nuomone, jog iki moterų išsilaisvinimo jos buvo pasyvios dėl lyčių vaidmens skirtumų, tačiau vėliau moterys vis labiau pradėjo elgtis vyriškai, o kartu ir nusikalstamai. Tačiau reikia paminėti, kad atlikti tyrimai neparodė jokio ryšio tarp padidėjusio vyriškumo ir polinkio į nusikalstamą elgesį, priešingai, kai kurios „vyriškos“ moterys kaip tik į nusikalstamą elgesį buvo linkusios žymiai mažiau.⁴⁵

R. J. Simon (Rita J. Simon) sutiko su nuomone, jog moterų judėjimas padidino moterų galimybes elgtis nusikalstamai, o kartu padidino ir moterų nusikalstamumą, tačiau ji pabrėžė, jog nusikalstamumo augimas daugiausiai susijęs su finansiniais ir ekonominiais nusikaltimais, kuriuos įtakoja naujos moterų darbo galimybės. R. J. Simon nesutinka su nuomone, kad gerėjant moterų padėčiai dėl jų gaunamo išsilavinimo ir darbo, moterys jaučia mažesnę įtampą, kas sąlygoja mažesnę smurtinių nusikaltimų skaičių. Ji teigia, jog smurtinių nusikaltimų skaičius sumažės tik tada, kai įtampa sumažės ne tik darbe, bet ir namuose. Taip pat R. J. Simon nesutinka, jog moterų nusikalstamumas auga dėl jų konkurencijos su vyrais. Jos nuomone nusikalstamumo augimą skatina dėl moterų išsilaisvinimo judėjimo atsivėrusios naujos galimybės.⁴⁶

Autoriai, kurie moterų nusikalstamumo augimą siejo su moterų emancipacija bei didėjančiu moterų užimtumu, buvo kritikuojami dėl klaidingo statistikos duomenų naudojimo ir interpretavimo⁴⁷, bei siauro požiūrio atmetant kitus moterų nusikalstamumo didėjimą galimai įtakojančius faktorius.

⁴⁴ WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994. p.p. 451

⁴⁵ Ibid. 1994. p. 451

⁴⁶ Ibid. p. 451-452

⁴⁷ Pavyzdžiui, vyrų įvykdytų nusikaltimų absoliutus skaičius nuo 10,000 padidėja iki 11,000, procentine išraiška nusikaltimų padidėjo 10 %. Moterų įvykdytiems nusikaltimams padidėjus nuo 1 iki 5 (būtent tiek

Vėlesni tyrimai neįrodė, jog didėjanti moterų emancipacija įtakoja moterų nusikalstamumo augimą.

Feministinės teorijos

Viena pagrindinių pielaidų, lėmusių feministinių teorijų atsiradimą kriminologijoje – atsirandantys sunkumai, bandant moterį įsprausti į anksčiau minėtų teorijų kertinius teiginius, kadangi dauguma idėjų taip ir lieka nepagrįstos.⁴⁸

K. Daly (Kathleen Daly) ir M. Chesni-Lind (Meda Chesney-Lind) išskyrė penkis esminius feministinio mąstymo elementus, kurie atskiria feminizmą nuo kitų socialinių teorijų formų:

- Skirtumai tarp lyčių - ne natūralus faktas, o sudėtinis socialinių, istorinių ir kultūrinių reiškinių produktas.
- Lytis bei lyčių skirtumai nulemia gyvenimo turinį bei pagrindinius socialiai priimtinius veikimo būdus.
- Vyrishkumo ir moteriškumo sampratos konstrukcijos nėra simetriškos (lygiavertės), jos yra pagrįstos gyvenimo principų sistema, pasižyminčia vyrų pranašumu bei socialiniu, politiniu, ekonominiu dominavimu moterų atžvilgiu.
- Susiklosčiusi mąstymo sistema atspindi standartinį, besiskiriantį vyrų ir moterų požiūrį į socialinį pasaulį.

Moterys, jų elgesys bei mąstymas turi būti intelektualaus tyrinėjimo centre, atskirtame nuo moters kaip “vyro šešėlio” ar “vyro priedo” suvokimo.⁴⁹

Literatūroje dažniausiai skiriamos keturios feminizmo rūšys: liberalusis, marksistinis, radikalusis ir socialistinis. Kiekviena iš jų į santykius tarp lyčių žiūri iš skirtingų pozicijų, kelia skirtingus klausimus, bei skirtingai aiškina nusikalstamumą.

Liberalaus feminizmo šaknys glūdi XVIII – XIX a. kilusiose laisvės ir lygybės idėjose, kurios paskatino moteris reikalauti, jog šios idėjos būtų taikomos vienodai tiek vyrams, tiek ir moterims. Liberalaus feminizmo šalininkai teigia, kad moterys turi turėti lygias teises ir lygias galimybes su vyrais, o pagrindine moterų diskriminacijos priežastimi

1965-1975 m. JAV padidėjo nužudymų, gaunama, jog nusikaltimų padaugėjo 500 %. Tokiu būdu klaidingas operavimas skaičiais įtakoja klaidingas išvadas.

⁴⁸ YOUNG J. The exclusive society. London, 1999. p. 45

⁴⁹ RAMANAUSKAITĖ, Sigutė. Feministinės teorijos: kriminologijos referatas. LTU. Vilnius, 2003, p. 3.

Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/feministines-teorijos.dov> [žiūrėta 2008 03 15]

nurodo lyčių vaidmens socializaciją, dėl kurios moterys visuomenėje užima žemesnę poziciją nei vyrai.⁵⁰

Kriminologai, remdamiesi liberalaus feminizmo teorija bandė paaiškinti santykį tarp galimybės, socializacijos ir nusikaltimo. R. J. Simon teigė, kad iki antrosios feministinio judėjimo bangos 1960 m., moterų galimybės buvo suvaržytos, ir tik vėliau moterims atsivėrė galimybės elgtis lygiai su vyrais. Ypač tai pasireiškė darbo santykių srityje, kur moterims padidėjo galimybės įvykdyti su darbo santykiais susijusius nusikaltimus. Tačiau reikia paminėti, kad atlikti tyrimai parodė, jog moterų nusikalstamumas pirmiausia išaugo su profesija nesusijusiose srityse. A. Oakley (Ann Oakley) tvirtino, kad vyrų ir moterų nusikaltimų modeliai yra susieti su kultūroje įsišaknijusiais vyriškumo ir moteriškumo standartais, todėl įvykdytų nusikaltimų rūšis ir kiekis parodo kiekvienai lyčiai priskiriamus bruožus ir socialinį vaidmenį. A. Oakley nusikaltimą traktavo kaip išimtinai vyrišką reiškinį, kas, jos nuomone, paaiškina žemesį moterų nusikalstamumą, tačiau pastaruoju metu mažėjant skirtumui tarp lyčių, vyrų ir moterų nusikalstamumas tampa panašesnis.⁵¹

Marksistinio feminizmo šalininkai teigia, kad klasių ir lyčių skirtumai darbo sferoje įtakoja nelygią moterų ir vyrų socialinę padėtį. Jų nuomone, pagrindinis veiksnys lemiantis nelygius socialinius santykius tarp klasių ir lyčių – nuosavybės teisiniai santykiai ir kapitalizmas.

Marksistinio feminizmo šalininkė Sh.Balcan teigia, kad kapitalizmas – pagrindinis stimulus ir sąlyga moterų nusikalstamumo susiformavimui. Pagal ją, norint suprasti moterų nusikalstamumo priežastis, reikia išmanyti seksologijos teorijas, žinoti “teisėtą” šeimos struktūrą pagal kapitalizmo doktrinos reikalavimus. Remiantis kapitalistinės visuomenės poreikiais, moterų vaidmuo pasireiškia tik šeimoje, namuose ir seksualiniame gyvenime. Seksologijos teorijos – kapitalistinių santykių ideologinis rezultatas, nustatantis moterų padėtį visuomenėje bei paaiškinantis moterų nusikalstamumo augimą. Nesmurtiniai moterų nusikaltimai (pvz., prostitucija, vagystės) atspindi visas išvardintas sąlygas. Dar daugiau, smurtiniuose moterų nusikaltimuose (pvz., nužudymuose) aukos dažniausiai yra šeimos nariai, giminaičiai ar meilužiai. Moterys retai naudoja ginklus, jos nusikaltimo įrankiais

⁵⁰ BEIRNE P., MESSERSCHMIDT J. Criminology, Second edition. New York, 1995. p. 550

⁵¹ Ibid. p. 551-552

pasirenka namų apyvokos daiktus (pvz., virtuvinius peilius). Moterų nusikalstamumas – engiamų moterų padėties atspindys kapitalistinės ekonomikos sistemoje.⁵²

Radikalojo feminizmo šalininkų nuomone, pagrindinė priežastis, nulemianti socialinius santykius ir lyčių nelygybę – vyrų jėga ir privilegijos. Svarbiausių visuomenėje susiklosčiusių santykių šaknys siekia patriarchytą, o visi kiti visuomenės santykiai formuojasi ant vyrų-moterų santykių pamatų, kurie kilę iš patriarchyto.⁵³

Radikalojo feminizmo šalininkai, kalbėdami apie moterų nusiklastamumą, koncentruojasi ties smurto naudojimu prieš moteris.

S. Brownmiller teigia, jog lyčių nelygybę lemia anatinė ir biologinė moterų ir vyrų sandara – būtent šie aspektai lemia moterų subordinaciją ir vyrų nusikalstamumą (ypatingai smurtą prieš moteris), tačiau dauguma radikalojo feminizmo šalininkų nesutinka su šia nuomone, teigdami, kad ne biologiniai skirtumai, o socialinė padėtis lemia moters viktimizaciją.

Radikalojo feminizmo šalininkai teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje vyrauja vyrų dominavimas, kurį suformavo patys vyrai. Šis vyrų dominavimas leidžia vyrams valdyti moteris, bei seksualiai jas išnaudoti.⁵⁴

Socialistinio feminizmo šalininkai neteikia pirmenybės nei klasinės visuomenės sampratai, nei fizinei lyčių nelygybei. Jų nuomone, šie du aspektai sąveikauja tarpusavyje, nustatydami visuomenės socialinę struktūrą. Klasės ir lytys sąveikauja tam, kad nustatytų visuomenės socialinę organizaciją. Tam kad suprastume, kas yra klasė, mes privalome pažinti jos struktūrą lyčių pasiskirstymo aspektu. Ir atvirkščiai, tam, kad suprastume lyčių skirtumus, mes turime išanalizuoti klasės įtaką jos struktūrai. Vadinasi, visi mūsų gyvenimo patyrimai išgyvenami klasės ir lyčių santykių sferoje.⁵⁵

Reikia pažymėti, jog šios keturios feminizmo rūšys yra tradicinės, labiausiai išvystytos. Literatūroje yra skiriami ir kiti feminizmo porūšiai: postmodernistinis, “juodasis” arba “spalvotųjų moterų”, kultūrinis, materialinis, psichoanalitinis, egzistencialistinis ir t.t. Visas feministines teorijas vienija keletas esminių teiginių.

⁵² RAMANAUSKAITĖ, Sigutė. Feministinės teorijos: kriminologijos referatas. LTU. Vilnius, 2003, p. 6. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/feministines-teorijos.dov> [žiūrėta 2008 03 15]

⁵³ KIŠKIS A., Paskaitų medžiaga. Kriminologinės teorijos. Skaidrės. p. 87. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/3%20tema%2020080327.ppt#87> [žiūrėta 2008 03 15]

⁵⁴ BEIRNE P., MESSERSCHMIDT J. Criminology, Second edition. New York, 1995. p. 555

⁵⁵ RAMANAUSKAITĖ, Sigutė. Feministinės teorijos: kriminologijos referatas. LTU. Vilnius, 2003, p. 8. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/feministines-teorijos.dov> [žiūrėta 2008 03 15]

Caulfield ir Wonders išskyrė penkias, visas feminizmo teorijas siejančias sąvokas: lytis, jėga, socialinė aplinka, socialiniai procesai ir socialiniai pokyčiai.⁵⁶

⁵⁶ WERNER E., STUART H. Criminological theory. London, 1995, p. 264

V dalis

Empirinio tyrimo duomenų analizė

Įžanga

Tyrimas buvo atliktas Panevėžio moterų pataisos namuose. Tyrime dalyvavo 38 nuteistosios, užpildžiusios anketą. Anketą sudarė 40 įvairaus pobūdžio klausimų – tiek atvirų, tiek ir uždarų. Tyrimo tikslas – charakterizuoti terminuotą laisvės atėmimo bausmę atliekančias nuteistasias, išsiaiškinti bendras moterų nusikalstamumui būdingas tendencijas, pateikti nuteistųjų moterų resocializacijos ir kalinimo sąlygų gerinimo rekomendacijas.

Norint suvokti ir išsiaiškinti nusikalstamo elgesio priežastis ir ypatybes, svarbu įsigilinti į nusikalstamą elgesį padariusios moters asmenybę, nes tik asmenybėje slypi nusikaltimo priežastis. Sąvokos „nusikaltėlio asmenybė“ turinys baudžiamojoje teisėje ir kriminologijoje skiriasi. Baudžiamojoje teisėje nusikaltėlio asmenybės turinys tapatinamas su nusikaltimo subjekto turiniu. Kriminologijoje nusikaltėlio asmenybė suvokiama plačiau, apima daugelį įstatymo nenumatytų asmenybės požymių.

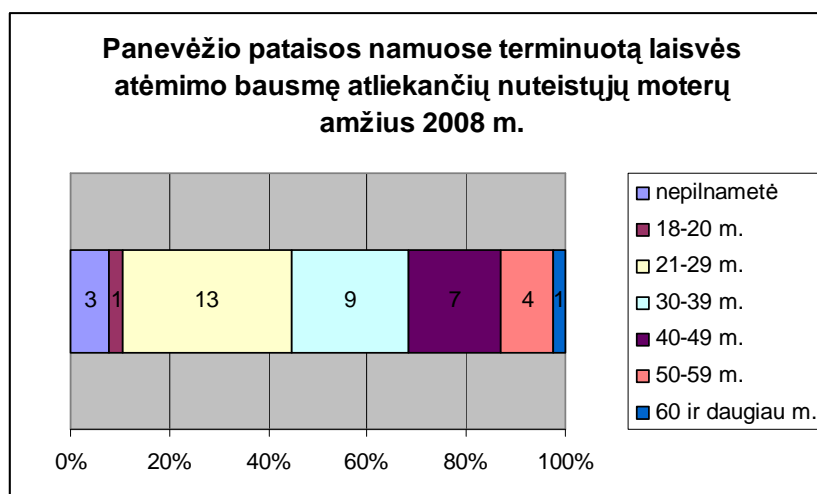
Prieš analizuojant nuteistųjų moterų asmenybės požymius reikia pažymėti, kad nuteistųjų nusikalstamas veikas padariusių moterų bruožai nebūtinai reiškia padidėjusį nusikalstamo elgesio potencialą. Neatmetama prielaida, kad nuteistųjų moterų bruožai gali lemti tik didesnę moterų išaiškinamumą, kadangi latentinis nusikalstamumas sudaro didesnę dalį nei registruotas nusikalstamumas, nėra aiškūs įvykdytų neregistruotų nusikalstamų veikų moterų bruožai.

Tyrimo duomenų analizė

Tyrimo dalyvavo 26 lietuvių tautybės, 3 rusų tautybės, 6 lenkų tautybės ir 2 romų tautybės nuteistosios. 1 moteris savo tautybės nenurodė. Visos tyrime dalyvavusios moterys yra Lietuvos Respublikos pilietės.

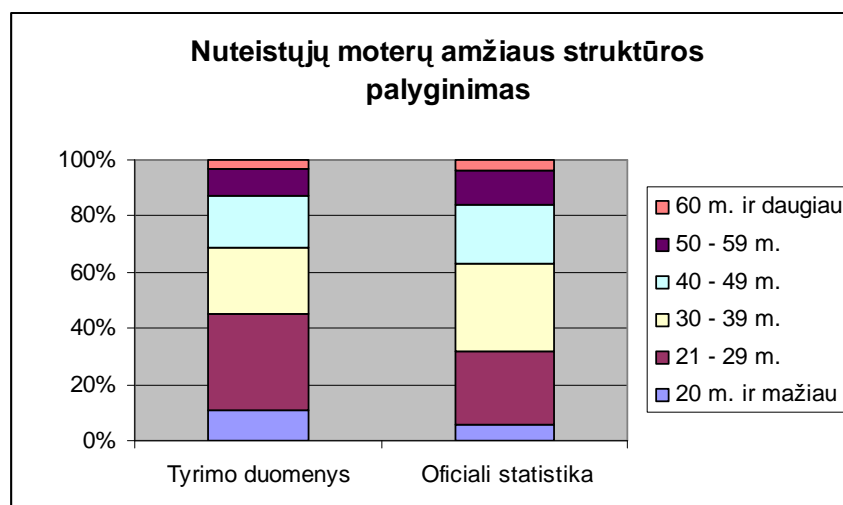
Tyrimo daugiausia dalyvavo 21 – 29 metų amžiaus moterys. Jos sudarė 34 % visų nuteistųjų, dalyvavusių tyrime. 30 – 39 metų amžiaus moterys sudarė 24 %, o 40 – 49 metų amžiaus moterys – 18 % visų, tyrime dalyvavusių nuteistųjų. Mažiausia tyrime dalyvavo nuteistosios moterys nuo 18 iki 21 metų amžiaus, bei 60 ir daugiau metų amžiaus nuteistosios. Jos atitinkamai sudarė po 3 % visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų. Taip pat

tyrime dalyvavo trys terminuota laisvės atėmimo bausmė nuteistos nepilnametės, jos sudarė 8 % visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų. (19 pav.)

19 pav. Nuteistųjų moterų amžius

Tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų amžiaus procentinė išraiška labai panaši į oficialiai pateikiamą informaciją apie įkalintų moterų amžiaus struktūrą. Didžiausią dalį tiek tyrime, tiek oficialiai pateikiamoje statistikoje sudaro 21 – 39 m. amžiaus nuteistosios. Iš visų tyrime dalyvavusių moterų, 21 – 39 m. amžiaus moterys sudarė 58 %, o oficiali statistika pateikia, kad tokio amžiaus moterys sudaro 57 % visų įkalintų moterų. Lyginant oficialią statistiką ir tyrimo metu gautą informaciją matyti, jog atitinkamai kitų amžiaus grupių procentinė išraiška skiriasi tik keliais procentais. (20 pav.)

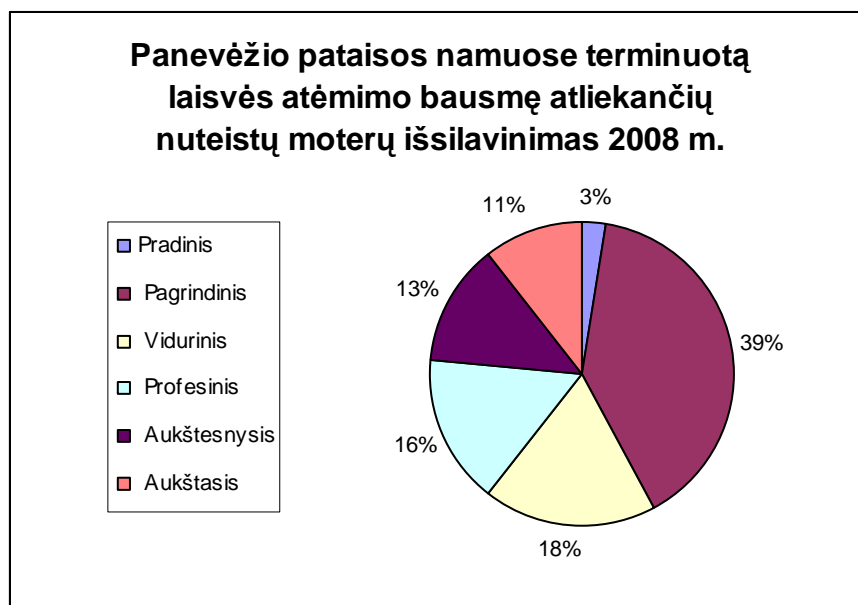

20 pav. Nuteistųjų amžiaus struktūra

Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad daugiausia buvo apklaustos pagrindinį išsilavinimą turinčios nuteistosios – jos sudarė 39 % visų tyrime dalyvavusių moterų. Vidurinį ir profesinį išsilavinimą turinčių apklausoje dalyvavusių moterų dalis beveik vienoda – atitinkamai 18 % ir 16 %. Mažiausią tyrime dalyvavusių moterų dalį sudarė nuteistosios, turinčios pradinį išsilavinimą – 3 % . (21 pav.)

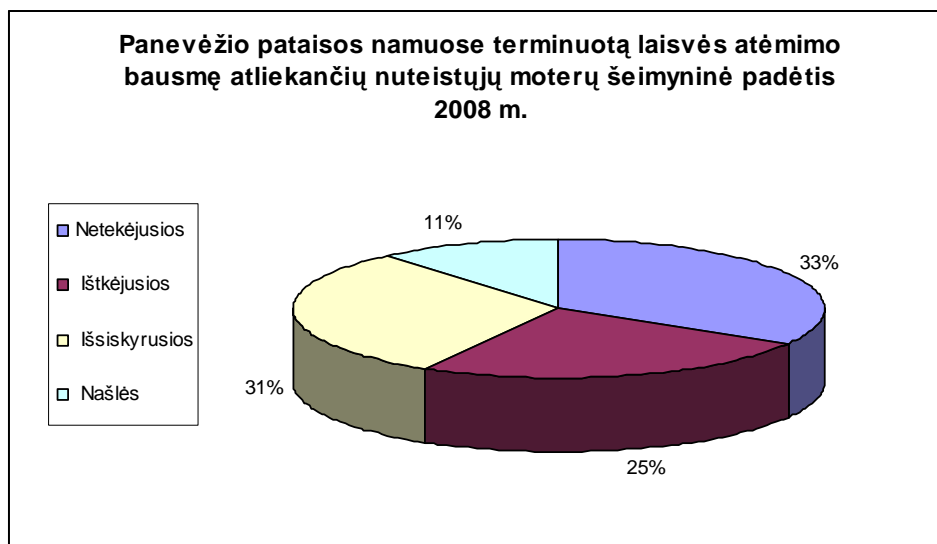
Tyrimo metu gautus duomenis lyginant su oficialiai pateikiama statistika matyti, kad tyrime dalyvavusių moterų, turinčių aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą, dalis yra didesnė nei oficialiai pateikiamoje statistikoje – tyrime dalyvavo net 24 % moterų, turinčių aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą, tuo tarpu oficiali statistika nurodo, kad jų dalis tarp visų įkalintų moterų yra mažesnė – tik 13 %. Taigi visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų bendras išsilavinimo lygis yra aukštesnis nei oficialiai pateikiamoje statistikoje. Reikia pažymėti, kad tyrimo duomenys lyginami su 2006 m. statistika, todėl, atsižvelgiant į kalinčių moterų su aukštesniu ar aukštesniu išsilavinimu augimo tendenciją nuo 2003 m., manytina, jog galima teigti, kad skirtumas tarp tyrime dalyvavusių nuteistų moterų ir visų įkalintųjų moterų bendro išsilavinimo lygio yra šiek tiek mažesnis.

Taigi, galima išvelgti tendenciją, jog kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo mažesnė delinkventinio elgesio tikimybė. Tačiau reikia išskirti du aspektus. Visų pirma, negalima atmesti kai kurių kriminologų nuomonės, jog nebūtinai aukštesnis asmens išsilavinimas reiškia mažesnę delinkventinio elgesio tikimybę – gali būti, jog aukštesnis išsilavinimas suteikia galimybę įvykdyti „subtilius“, sudėtingus nusikaltimus, kuriuos yra sunkiau iširti ir dėl to jie neįrašomi oficialioje statistikoje. Antra, aukštesnis asmens išsilavinimas dažniausiai garantuoja geresnes asmens gyvenimo sąlygas, taigi eliminuojama arba smarkiai sumažinama turtinių nusikaltimų, kurių viena iš pagrindinių įvykdymo priežasčių yra sunki finansinė padėtis, tikimybė. Galiausiai, aukštesnis išsilavinimas suponuoja aukštesnį asmens sąmoningumą, didesnę pagarbą visuomenėje puoselėjamosioms vertybėms, didesnę socialiai priimtino elgesio variantų ratą.

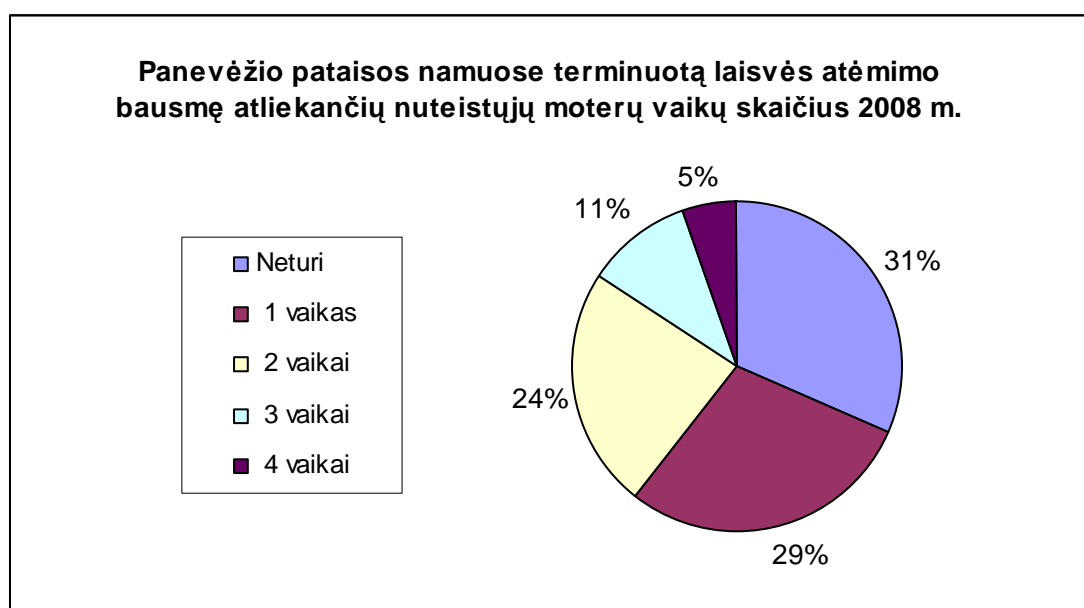
21 pav. Nuteistųjų moterų išsilavinimas

Tyrimo metu gauti duomenys apie nuteistųjų moterų šeimyninę padėtį parodė, kad didžiausią dalį tarp visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų sudaro netekėjusios ir išsiskyrusios moterys – atitinkamai 33 % ir 31 %. Iš visų tyrime dalyvavusių moterų, ištekėjusios moterys sudaro ketvirtadalį – 25 %. Mažiausia tyrime dalyvavusių nuteistųjų dalis – našlės, - jos sudarė 11 %. Reikia pažymėti, kad dvi tyrime dalyvavusios nuteistosios neatsakė į klausimą apie šeimyninę padėtį. (22 pav.) Taigi, vienišos moterys yra labiau linkusios į nusikalstamą elgesį. Šiuos rezultatus galima būtų aiškinti R. Morris teorija, jog pagrindinis moterims keliamas tikslas - sukurti tvirtus ir emociškai tvirtus bei stabilius santykius – yra pagrindinis įtampą skatinantis veiksnys, kuris įtakoja padidintą moterų nusikalstamo elgesio tikimybę. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog ant vienišų moterų pečių krenta didesnė finansinė atsakomybė, tiek už save, tiek ir už savo vaikus, taigi materialinis aspektas yra svarbus moterų nusikalstamumui. Tai patvirtina ir kiti tyrimo metu gauti duomenys – dauguma moterų sunkią materialinę padėtį įvardino kaip pagrindinę jų įvykdyto nusikaltimo priežastį, o oficiali statistika nurodo, jog turtiniai nusikaltimai yra dominuojantys moterų nusikalstamumo struktūroje. Be to, manoma, kad konformistinė šeima yra tas veiksnys, kuris gali sulaikyti asmenį nuo nusikalstamo elgesio, tačiau reikia pažymėti, kad tam tikrais atvejais būtent šeima pastūmėjo moteris į nusikalstamą elgesį – dalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų nurodė, kad nusikaltimus įvykdė siekdamas pagerinti šeimos materialinę padėtį, arba įkalbėtos artimųjų.

22 pav. Nuteistųjų šeimyninė padėtis

Iš visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, beveik trečdalis vaikų neturi – 31 %. 29 % tyrime dalyvavusių moterų turi vieną vaiką, 24 % nuteistųjų - 2 vaikus. Mažiausia iš visų tyrime dalyvavusių moterų dalis turi 3 ar 4 vaikus – atitinkamai 11 % ir 5 %. (23 pav.)

23 pav. Nuteistųjų moterų vaikų skaičius

Iš visų tyrime dalyvavusių moterų turinčių vaikų, motinos valdžia buvo apribota bent vienam vaikui beveik penktadaliui – 19 %. 60 % nuteistųjų, kurioms buvo apribota motinos valdžia, turėjo 1 vaiką, 20 % - 2 vaikus, ir 20 % - 3 vaikus.

Beveik pusė tyrime dalyvavusių moterų, kurioms buvo apribota motinos valdžia, yra ištekėjusios – 40 %. Netekėjusios nuteistosios, kurioms apribota motinos valdžia sudaro taip pat 40 %. Likusi nuteistųjų, kurioms apribota motinos valdžia, dalis yra našlės – 20 %.

Tyrime dalyvavusių nuteitųjų moterų, kurioms apribota motinos valdžia, nepilnamečiais vaikais dažniausiai rūpinasi kiti nuteistosios artimieji – 75 % moterų nurodė, kad nepilnamečiais vaikais rūpinasi nuteistosios tėvai, seneliai, tetos, vyro tėvai ir kiti giminaičiai. 25 % nuteistųjų nurodė, kad nepilnamečiais vaikais rūpinasi valstybinės įstaigos. Taigi, nei vienos tyrime dalyvavusios nuteistosios, kuriai buvo apribota motinos valdžia, vaikais nesirūpina vaikų tėvas.

Analizuojant tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, kurioms buvo apribota motinos valdžia, santykius su vaikais įkalinimo metu, matoma priešprieša tarp nuteistųjų nurodytos informacijos. 60 % nuteistųjų nurodė, kad terminuotos laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu ryšį su vaikais palaiko dažnai arba labai dažnai. 20 % nuteistųjų nurodė, kad ryšio su vaikais nepalaiko iš viso. Tuo tarpu nurodydamos informaciją kaip dažnai vaikai lanko nuteistąsias pataisos namuose, 60 % nurodė, kad vaikai jų niekada nelanko. Dalis moterų patikslino savo atsakymą, nurodydamos priežastis, kodėl vaikai jų nelanko pataisos namuose – du trečdaliai nuteistųjų nurodė, kad vaikai neturi galimybių jų lankyti, arba jų neatveža vaikus prižiūrintys asmenys į pataisos namus, trečdalis nurodė, kad vaikai nežino jog moteris yra nuteista. 20 % nuteistųjų nurodė, kad vaikai jas lanko pataisos namuose kelis kartus per metus, ir 20 % moterų nurodė, kad vaikai pataisos namuose jas lanko kelis kartus per mėnesį.

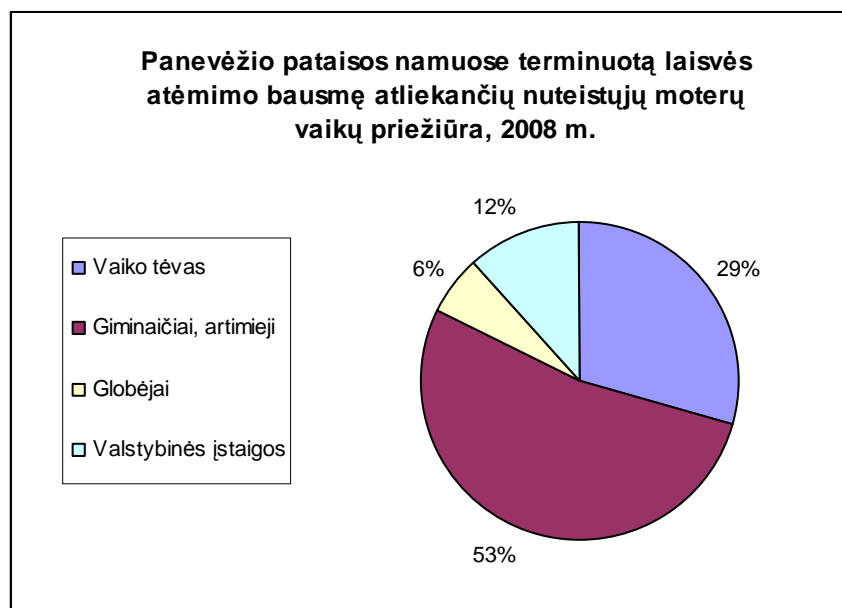
Lyginant tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, kurioms buvo apribota motinos valdžia, ir nuteistųjų, kurioms motinos valdžia neapribota, duomenis matyti, kad nuteistųjų moterų, kurioms motinos valdžia nebuvo apribota, nepilnamečiais vaikais dažniau rūpinasi artimi žmonės – didžiausią dalį - 39 % - sudaro vaiko tėvas. Beveik tiek pat – 38 % - nepilnamečiais vaikais rūpinasi seneliai. Bendra artimų žmonių, kurie rūpinasi nuteistosios nepilnamečiais vaikais dalis sudaro 92 %. Tik 8 % nuteistųjų moterų, kurioms motinos valdžia nebuvo apribota, vaikų rūpinasi globėjai.

Lyginant tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, kurioms buvo apribota motinos valdžia, ir nuteistųjų, kurioms motinos valdžia nėra apribota, santykius su vaikais, matyti, kad nuteistosios, kurioms motinos valdžia nebuvo apribota, išlaiko glaudesnius santykius su vaikais, vaikai jas dažniau lanko pataisos namuose. Net 80 % nuteistųjų, kurioms motinos valdžia apribota nebuvo, pažymėjo, kad ryšį su vaikais palaiko dažnai arba labai

dažnai. 10 % nuteistųjų nurodė, kad kartais palaiko ryšį su vaikais, ir 5 % nurodė, kad labai retai palaiko ryšį su vaikais. Nei viena nuteistoji, kuriai motinos valdžia nebuvo apribota, nenurodė, kad ryšio su vaikais nepalaiko visiškai. Reikia pažymėti, jog 5 % nuteistųjų nenurodė kaip dažnai jos palaiko ryšį su savo vaikais.

Beveik pusės - 45 % - nuteistųjų moterų, kurioms motinos valdžia nebuvo apribota, vaikai visiškai nelanko jų pataisos namuose. Kai kurios moterys nurodė tokias jų nelankymo priežastis: vaikai neturi galimybių apsilankymams pataisos namuose; vaikai nežino, kad nuteistoji atlieka terminuotą laisvės atėmimo bausmę pataisos namuose. 15 % nuteistųjų, kurioms motinos valdžia nebuvo apribota, vaikai lanko pataisos namuose kartą per savaitę arba kelis kartus per mėnesį. 20 % nuteistųjų moterų vaikai lanko kartą per mėnesį. 15 % nuteistųjų moterų vaikai lanko kelis kartus per metus ir rečiau. Reikia pažymėti, jog 5 % nuteistųjų moterų nenurodė kaip dažnai vaikai jas lanko pataisos namuose.

Apibendrinant galima teigti, kad dažnai vyrams taikoma taisyklė, jog jiems atsidūrus įkalnimo įstaigoje, nepilnamečiais vaikais rūpinasi vaikų motinos, moterims negalioja, kadangi dažniausiai nuteistųjų moterų vaikais rūpinasi giminaičiai ir kiti artimi žmonės. Be abejo, reikia atsižvelgti ir į tai, jog didžioji dalis moterų, atliekančių terminuotą laisvės atėmimo bausmę, yra vienišos. Taip pat opi nuteistųjų kontaktų palaikymo su vaikais problema. Terminuotos laisvės atėmimo bausmės atlikimas vieninteliuose Panevėžio pataisos namuose sukelia nuteistųjų lankymo problemą, kadangi apriboja dažnesnę nuteistųjų lankymo galimybę, o ryšio palaikymas su vaikais telefonu ar kitomis komunikacijos priemonėmis nėra toks kokybiškas ir efektyvus kaip tiesioginis, betarpiškas bendravimas su vaikais. Be to, kontaktų su šeima, o ypač vaikais, palaikymas turi nemažą įtaką nuteistosios psichologinei būsenai. Ši problema turėtų būti sprendžiama suteikiant nuteistosioms didesnę pasimatymų bei išvykų/atostogų skaičių, o pasimatymu metu turi būti sudaroma kuo jaukesnė privatumo atmosfera, kiek įmanoma atsisakant pataisos namams būdingų atributų.

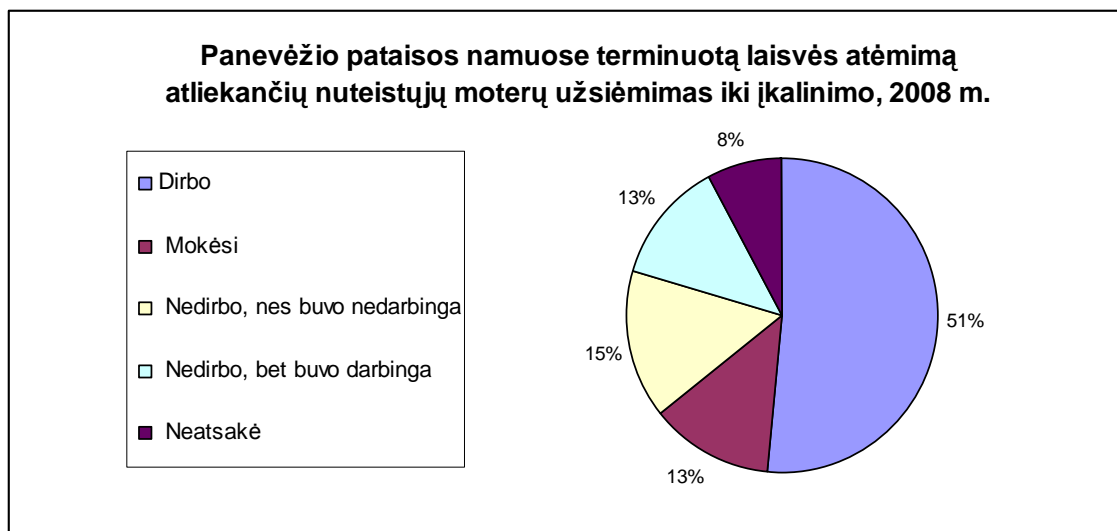

24 pav. Nuteistųjų moterų vaikų priežiūra

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų nurodė, kad dirbo iki įkalinimo – 51 %. 13 % nuteistųjų iki įkalinimo mokėsi – iš jų 20 % ir dirbo ir mokėsi iki įkalinimo. Beveik trečdalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų nurodė, kad iki įkalinimo nedirbo – 15 % nuteistųjų iki įkalinimo nedirbo, nors ir buvo darbingos, ir 13 % nedirbo, nes buvo nedarbingos. Reikia pažymėti, jog 8 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų nepateikė informacijos apie jų veiklą iki įkalinimo. (25 pav.)

Tyrime dalyvavusios nuteistosios, kurios dirbo iki įkalinimo, daugiausia dirbo nesudėtingus, aukšto išsilavinimo ar aukštos kvalifikacijos nereikalaujančius darbus – pardavėja, virėja-kepėja, auklė, sandėlininkė, kirpėja, apdailininkė, fabriko darbuotoja, vainikų pynėja ir kt. 15 % nuteistųjų moterų nurodė aukštesnes pareigas – direktorė, individualios įmonės savininkė ir vadovė, buhalterė. Nuteistosios moterys taip pat paminėjo tokias profesijas kaip administratorė, socialinio darbuotojo padėjėja, pardavėja - konsultantė ir kt.

Visos tyrime dalyvavusios moterys, kurios iki įkalinimo užėmė atsakingas, aukštesnės kvalifikacijos pareigas, terminuoto laisvės atėmimo bausmę atlieka už turtinius nusikaltimus – pusė iš jų - 50 % - už LR BK 182 str. numatytą nusikaltimą – sukčiavimą.

25 pav. Nuteistųjų moterų veikla iki įkalinimo

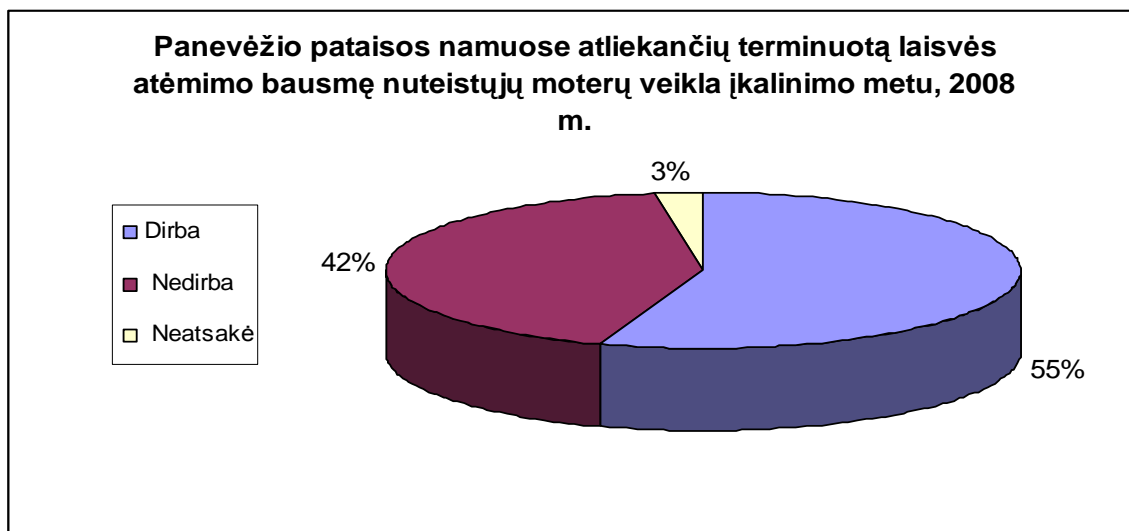
Daugiau nei pusė – 55 % - tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų įkalinimo metu dirba. Reikia pažymėti, jog 3 % nuteistųjų nenurodė informacijos apie darbą įkalinimo metu. (26 pav.)

Daugiau nei pusė – 65 % - nuteistųjų moterų, kurios dirbo iki įkalinimo, dirba ir įkalinimo metu. 35 % nuteistųjų, kurios dirbo iki įkalinimo, įkalinimo metu nedirba.

Pusė nuteistųjų moterų, kurios iki įkalinimo nedirbo, nors buvo darbingos, įkalinimo metu irgi nedirba.

Moteris daug sunkiau nei vyrus aprūpinti darbu, pasiūlyti mokymosi, kvalifikacijos kėlimo ir laisvalaikio praleidimo galimybių. Moterims, kaip ir vyrams, turėtų būti suteikta galimybė užsiimti prasmingu darbu, o ne apsiriboti vien tik tariamais moteriškais darbais – valymu, virtuvės darbais, rankdarbiais ir t.t. Tas pats galioja ir sportinei veiklai. Šiuo požiūriu atsiranda daug erdvės organizacijų iš šalies bei savanorių įtraukimui.⁵⁷

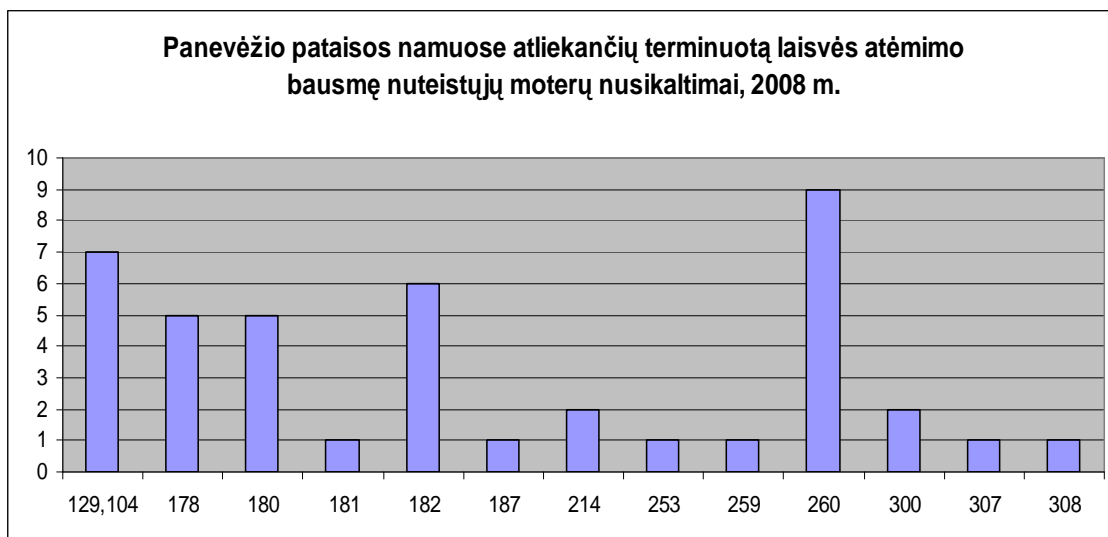
⁵⁷ SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, p. 11

26 pav. Nuteistųjų moterų veikla įkalinimo metu

Tyrime daugiausiai dalyvavo moterys atliekančios terminuotą laisvės atėmimo bausmę už LR BK 260 str. numatytą nusikalstimą – neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtą disponavimą labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu. Nuteistos už šį nusikalstimą moterys sudaro 22 % visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų. Už nužudymus (129 str. arba 104 str. pagal LTSR BK) nuteistos 18 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų. 15 % visų tyrime dalyvavusių moterų nuteistos už sukčiavimą. Už vagystes (178 str.) ir plėšimus (180 str.) nuteista atitinkamai po 12 % visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų. Po 5 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų atlieka terminuotą laisvės atėmimo bausmę už netikrų mokėjimo instrumentų, skirtų atsiskaityti ne grynais pinigais, gaminimą ar neteisėtą disponavimą jais (214 str.), dokumento suklastojimą ar suklastoto dokumento panaudojimą arba realizavimą (300 str.). Po 2 % visų tyrime dalyvavusių moterų nuteistos už turto prievartavimą (181 str.), turto sunaikinimą ar sugadinimą (187 str.), neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosios medžiagomis (253 str.), neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti (259 str.), pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos (307 str.), bei įtraukimą į prostituciją (308 str.). (27 pav.)

Taigi, didžiausią dalį tyrime dalyvavusių moterų – 43 % - sudaro nuteistosios, atliekančios terminuotą laisvės atėmimo bausmę už LR BK XXVIII skyriuje numatytas nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams.

27 pav. Nuteistųjų moterų nusikaltimai

Daugiau nei pusė - 56 % - tyrime dalyvavusių moterų nurodė, kad anksčiau jos nebuvo teistos. 39 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų buvo anksčiau teistos. 5 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų nepateikė informacijos apie ankstesnius teistumus. (28 pav.)

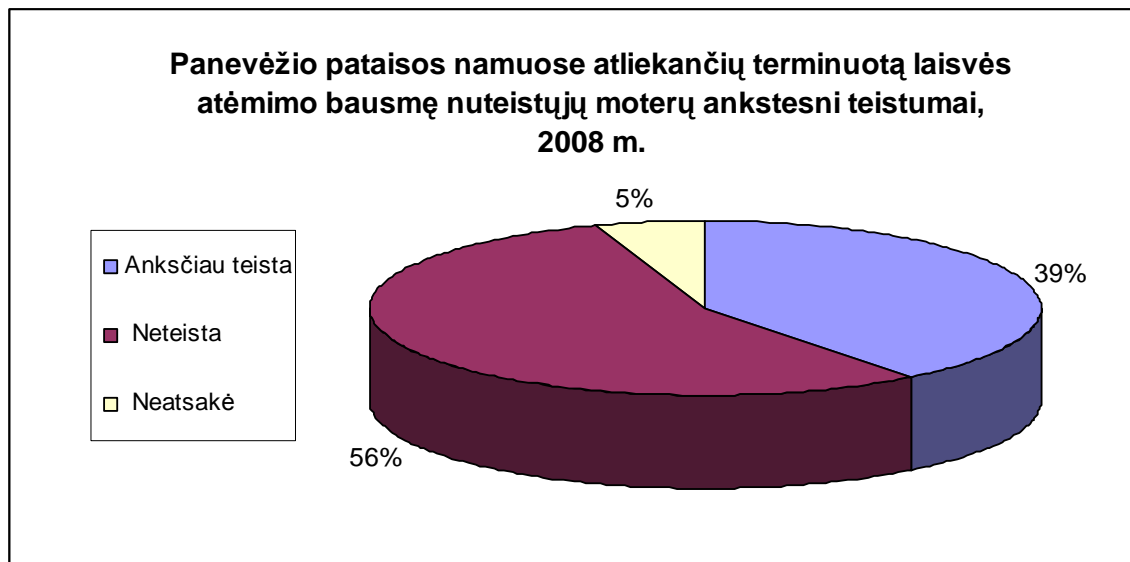
Tyrime dalyvavusios nuteistosios, kurios buvo teistos ne pirmą kartą, dažniausiai pakartotinai buvo teisiamos už tokius pačius nusikaltimus. 53 % moterų, kurios buvo teistos ne pirmą kartą, anksčiau buvo teistos už tokio paties nusikaltimo padarymą. 33 % moterų, kurios buvo teistos ne pirmą kartą, anksčiau buvo teistos už tokios pat rūšies nusikaltimo padarymą. 7 % moterų, kurios buvo teistos ne pirmą kartą, anksčiau buvo teistos už kitos rūšies nusikaltimus. Reikia pažymėti, jog 7 % nuteistųjų, kurios buvo teistos ne pirmą kartą, nenurodė už kokius konkrečius nusikaltimus jos anksčiau buvo teistos.

Tyrime dalyvavusios moterys, kurios teistos ne pirmą kartą, dažniausiai buvo teisiamos už LR BK XXVIII skyriuje numatytas nusikalstamas veikas nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams – daugiausia vagystes ir plėšimus, bei už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis.

Visos tyrime dalyvavusios moterys, atliekančios terminuotą laisvės atėmimo bausmę už nužudymą, anksčiau teistos nebuvo.

Taigi, už turtinius nusikaltimus nuteistos moterys yra labiau linkusios į nusikaltimų recidyvą. Pakartotiniai nusikaltimai taip pat dažniausiai būna turtinio pobūdžio. Todėl nusikalstamumo prevencijos programos turėtų būti labiau orientuotos į nuteistųjų moterų socialinės, o ypačingai materialinės padėties gerinimą. Smurtinių nusikaltimų recidyvo

tikimybė mažesnė. Tai gali būti aiškinama tuo, jog nuteistųjų moterų įvykdyti smurtiniai nusikaltimai dažniausiai yra prieš tai ilgai trukusio smurtavimo prieš moterį rezultatas, todėl jie dažniausiai būna vienkartinio pobūdžio.

28 pav. Nuteistųjų moterų ankstesni teistumai

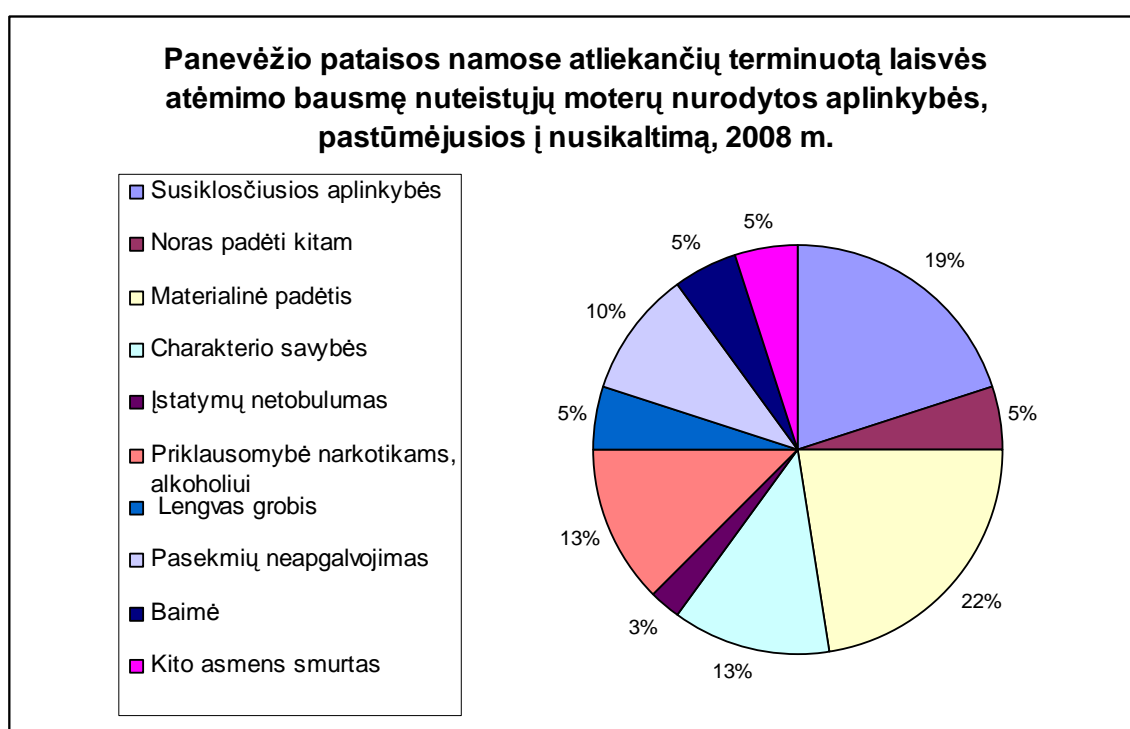
Analizuojant tyrime dalyvavusių moterų pateiktą informaciją apie aplinkybes, pastūmėjusias jas įvykdyti nusikaltimus, visus atsakymus sąlyginai galima klasifikuoti į tokias grupes:

- Nepalankiai susiklosčiusi situacija;
- Noras padėti kitam žmogui;
- Sunki materialinė padėtis;
- Charakterio savybės (naivumas, silpnavališkumas ir pan.);
- Netobuli įstatymai;
- Priklausomybė narkotikams, alkoholiui;
- Lengvas grobis;
- Pasekmių neapgalvojimas;
- Baimė;
- Aukos smurtinis elgesys.

Tyrime dalyvavusios nuteistosios moterys dažniausiai nurodė, jog padaryti nusikaltimą jas pastūmėjo sunki jų pačių, bei jų šeimos materialinė padėtis. Beveik penktadalis tyrime dalyvavusių moterų nurodė, jog nusikaltimą įvykdė atsidūrusios

nepalankioje situacijoje, susiklosčius nepalankioms aplinkybėms. 13 % nuteistųjų nurodė, jog dėl nusikaltimo įvykdymo kaltos jų charakterio savybės – naivumas, silpnavališkumas, kvailumas ir pan. 13 % moterų nurodė, jog priklausomybė narkotikams ar alkoholiui jas pastūmėjo įvykdyti nusikaltimą. 10 % nuteistųjų nurodė, jog sąlygos, pastūmėjusios jas į nusikaltimą, yra įvykdyto nusikaltimo pasekmių neįvertinimas, situacijos rimtumo nesuvokimas. (29 pav.)

Tyrimė dalyvavusios nuteistosios moterys, atliekančios terminuotą laisvės atėmimo bausmę už nužudymus, dažniausiai nurodė, jog žeminimas, grubus elgesys, smurtas ir baimė yra jų įvykdytų nusikaltimų priežastys.

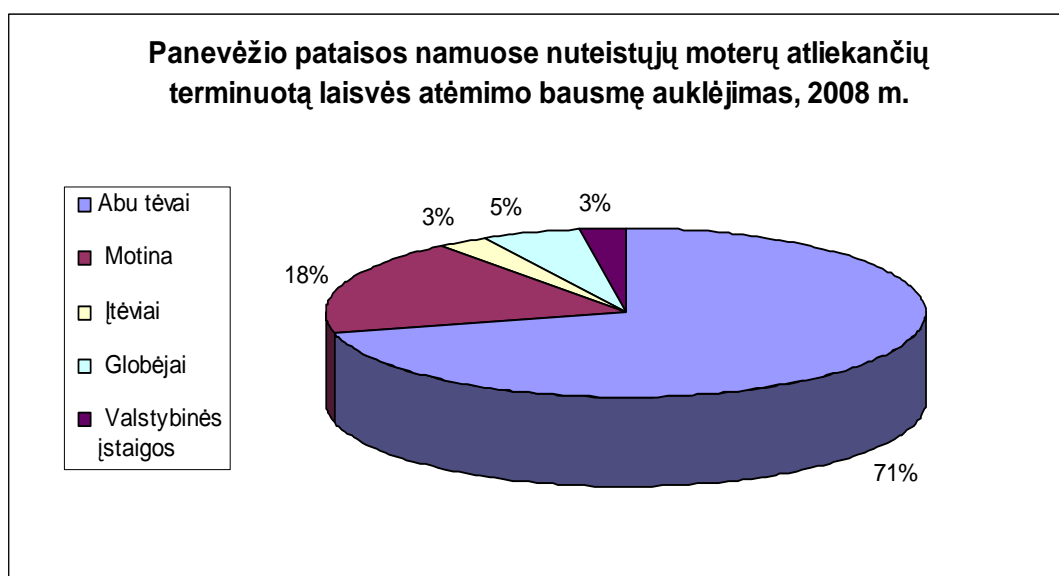
29 pav. Aplinkybės, pastūmėjusios nuteistasias įvykdyti nusikaltimus

Daugumą – 71 % - tyrimė dalyvavusių nuteistųjų moterų užaugino abu tėvai. 18 % nuteistųjų užaugino motina. 3 % tyrimė dalyvavusių moterų užaugino tėviai, 5 % - globėjai. 3 % tyrimė dalyvavusių nuteistųjų augo vaikų namuose. (30 pav.)

Dauguma moterų teigiamai vertina savo santykius su jas užauginusiais ir auklėjusiais asmenimis – net 69 % nuteistųjų santykius su jas auklėjusiais asmenimis įvardino kaip labai gerus, ir 14 % nuteistųjų santykius su jas auklėjusiais asmenimis įvardino kaip gerus. 11 % tyrimė dalyvavusių nuteistųjų santykius su jas užauginusiais

asmenimis apibūdino kaip normalius, ir tik 6 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų santykius su jas užauginusiaisiais asmenimis apibūdino kaip blogus ar labai blogus.

Šie tyrimo metu gauti rezultatai paneigia susiformavusią nuomonę, jog į delinkventinį elgesį linkusios moterys augo probleminėse šeimose, bei, E. Suterlando nuomone, delinkventinio elgesio išmoksta iš artimųjų žmonių rato, kadangi dauguma moterų labai gerai įvertino santykius su jas užauginusiaisiais asmenimis. Be abejo, šiuo atveju reikia atsižvelgti ir į tą aspektą, jog didelę reikšmę asmens socializacijai turi ne vien šeima, bet ir draugai, mokyklos aplinka ir pan.

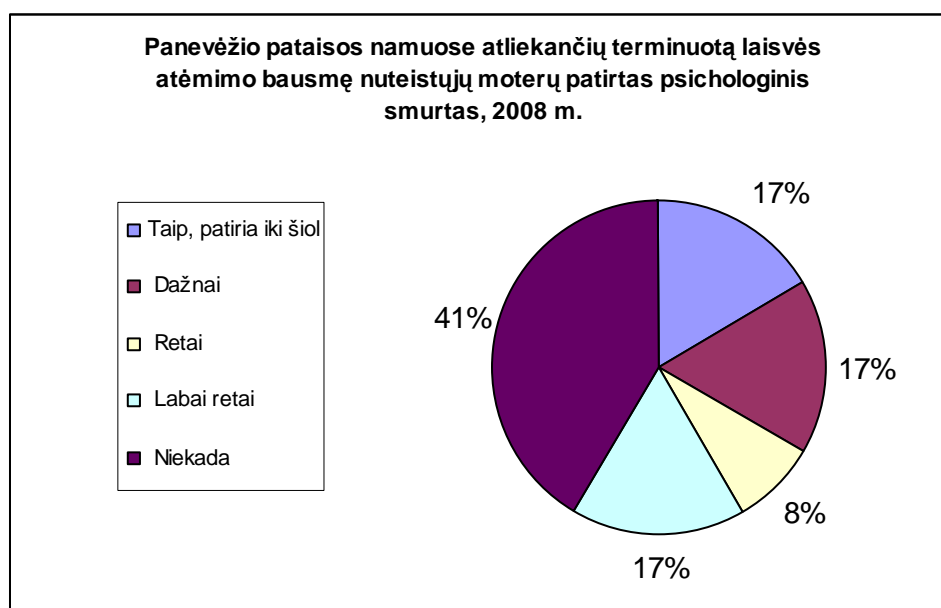

30 pav. Nuteistųjų moterų auklėjimas

Daugiau nei pusė – 59 % - tyrime dalyvavusių nuteistųjų bent kartą yra patyrusios psichologinį smurtą - 17 % nuteistųjų psichologinį smurtą patiria iki šiol, 17 % nuteistųjų moterų anksčiau dažnai patirdavo psichologinį smurtą, 25 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų psichologinį smurtą patyrė retai, arba labai retai. 41 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų niekada nėra patyrusios psichologinio smurto. (31 pav.)

Tyrimo dalyvavusios nuteistosios moterys psichologinį smurtą dažniausiai patirdavo/patiria iš artimų, pažįstamų žmonių rato. Tik 13 % nuteistųjų psichologinį smurtą patyrė iš nepažįstamų asmenų. Dažniausiai – 37 % - nuteistųjų moterų psichologinį smurtą patirdavo/patiria iš sutuoktinio ar sugyventinio. 13 % nuteistųjų nurodė, kad psichologinį smurtą patiria iš kitų nuteistųjų. 24 % nuteistųjų psichologinį smurtą patirdavo iš jas

auklėjusių asmenų – motinos, tėvo, patėvio, globėjų. 13 % nuteistųjų moterų psichologinį smurtą patyrė/patirdavo iš kitų pažįstamų asmenų.

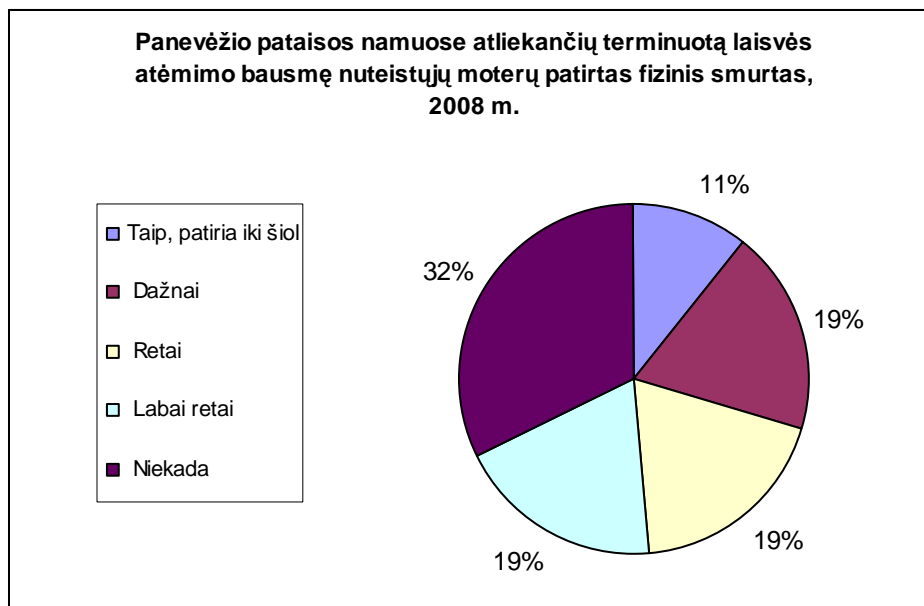

31 pav. Nuteistųjų moterų patirtas psichologinis smurtas

Beveik trečdalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų niekada nėra patyrusios fizinio smurto. 11 % nuteistųjų moterų fizinį smurtą patiria iki šiol. Tik pusė nuteistųjų moterų nurodė nuo ko fizinį smurtą patiria iki šiol – visais atvejais buvo nurodytas sutuoktinis. 19 % nuteistųjų anksčiau dažnai patirdavo fizinį smurtą. 38 % nuteistųjų moterų fizinį smurtą patirdavo retai, arba labai retai. (32 pav.)

Visos tyrime dalyvavusios nuteistosios nurodė, kad fizinį smurtą jos patyrė/patiria iš pažįstamų asmenų. 45 % nuteistųjų fizinį smurtą patyrė/patiria iš sutuoktinio ar sugyventinio. 10 % nuteistųjų fizinį smurtą iki šiol patiria iš kitų nuteistųjų. 30 % nuteistųjų fizinį smurtą patirdavo iš jas auklėjusių asmenų – tėvo, motinos, patėvio, globėjų. 15 % nuteistųjų moterų fizinį smurtą patyrė iš kitų pažįstamų asmenų.

Net 86 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, atliekančių terminuotą laisvės atėmimo bausmę už nužudymus, yra patyrusios fizinį smurtą. Pusė iš jų fizinį smurtą patirdavo/patiria dažnai, ir pusė – labai retai.

32 pav. Nuteistųjų moterų patirtas fizinis smurtas

Iš visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, seksualinę prievartą yra patyrusios kiek daugiau nei ketvirtadalis – 26 %. 6 % nuteistųjų moterų retai patirdavo seksualinę prievartą. 11 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų labai retai patirdavo seksualinę prievartą. 9 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų seksualinę prievartą patiria iki šiol. (33 pav.)

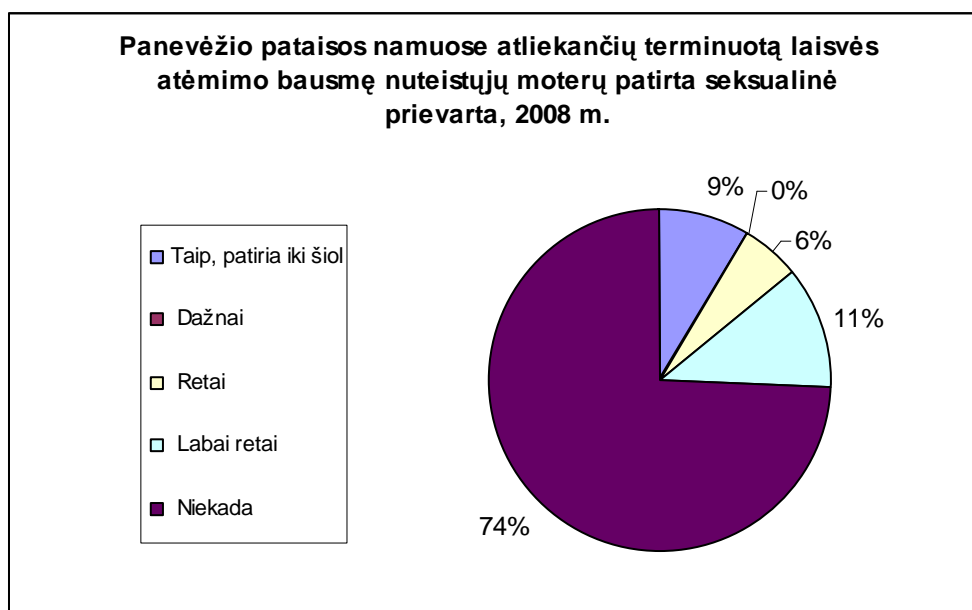
40 % tyrime dalyvavusių moterų seksualinę prievartą patirdavo/patiria iš sutuoktinio ar sugyventinio. 20 % nuteistųjų, dalyvavusių tyrime, seksualinę prievartą patyrė iš globėjo. 30 % nuteistųjų moterų seksualinę prievartą patirdavo iš kitų pažįstamų asmenų, bei 10 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų patyrė seksualinę prievartą iš kitų nepažįstamų asmenų.

Iš visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų, atliekančių terminuotą laisvės atėmimo bausmę už nužudymus, 14 % yra patyrusios seksualinę prievartą. Visais atvejais nuteistosios nurodė, kad prievartą patyrė iš sutuoktinio.

Taigi, nemaža dalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų yra patyrusios neigiamų trauminių išgyvenimų, kai kuriais atvejais bėsesiančių iki šiol.

Empiriniai tyrimai parodė, kad nusikalstančios moterys dažnai turi seksualinės prievartos ir/ar fizinio išnaudojimo priešistorę, kuri gali būti traktuojama kaip esminė nusikalstamo elgesio, priklausomybės ar kriminogeniškumo šaknis. Jas kankinančios

šeimoms ir žalojantys santykiai taip pat yra svarbios nuteistų moterų gyvenimo temos.⁵⁸ Smurto patirtys ir probleminės priklausomybės ne tik įtakoja potencialų nusikalstamą elgesį, bet ypatingai ir santykius su kitais žmonėmis.⁵⁹ Ši teiginį galima pagrįsti kitais tyrimo metu gautais duomenimis – visos nuteistosios, nurodžiusios, jog lengvai pasiduoda kitų asmenų įtakai, spaudimui, yra patyrusios ar vis dar patiria fizinį smurtą.

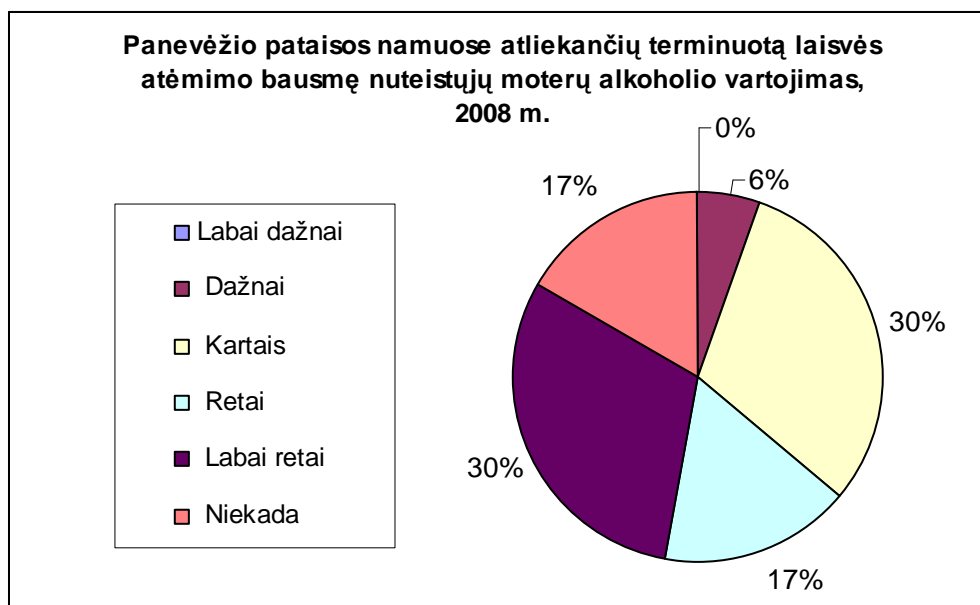

33 pav. Nuteistųjų moterų patirta seksualinė prievarta

Didžioji dalis – 47 % - tyrime dalyvavusių nuteistųjų nurodė, jog iki įkalinimo alkoholi vartojo retai arba labai retai. 17 % nuteistųjų moterų iki įkalinimo alkoholio nevartojo visiškai. Beveik trečdalis nuteistųjų moterų – 30 % - kartais vartodavo alkoholi. 6 % nuteistųjų dažnai vartodavo alkoholi iki įkalinimo. Nei viena tyrime dalyvavusi moteris nenurodė, jog alkoholi iki įkalinimo vartojo labai dažnai. (34 pav.)

⁵⁸ SAKALAUŠKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, p. 23

⁵⁹ Ibid, p. 24

34 pav. Nuteistųjų moterų alkoholio vartojimas

Beveik penktadalis – 19 % - tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų iki įkalinimo narkotines/psichotropines medžiagas vartodavo dažnai, arba labai dažnai. 13 % nuteistųjų moterų narkotines/psichotropines medžiagas vartodavo retai arba labai retai. 3 % nuteistųjų kartais vartodavo narkotines/psichotropines medžiagas. 65 % nuteistųjų iki įkalinimo niekada nevarė narkotinių ar psichotropinių medžiagų. (35 pav.)

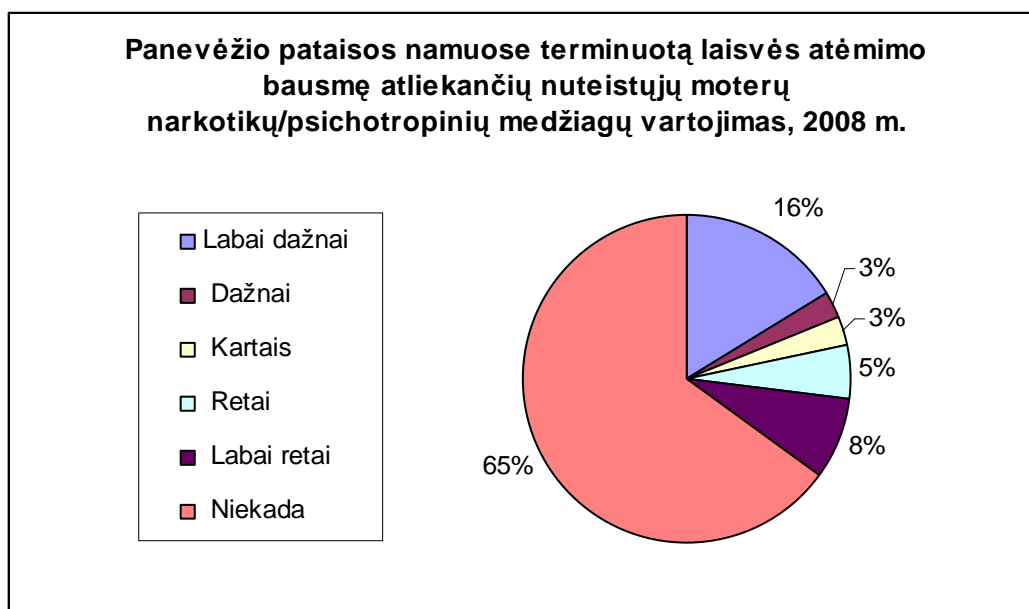
Iš visų tyrime dalyvavusių moterų, vartojusių narkotines/ psichotropines medžiagas, 62 % buvo nuteistos už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis. 38 % tyrime dalyvavusių moterų, vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas, buvo nuteistos už nusikaltimus, nesusijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis.

80 % tyrime dalyvavusių moterų, nuteistų už nusikaltimus susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, iki įkalinimo vartojo narkotines/psichotropines medžiagas. Taigi, galima išvelgti akivaizdų ryšį tarp narkotinių/psichotropinių medžiagų vartojimo ir įvykdyto nusikaltimo rūšies.

Remiantis tarptautinės moterų kalėjimų studijos duomenimis, moterys išgeria mieliau vienos, pradeda vėliau gerti, bet tampa greičiau priklausomomis nei vyrai. Jei moterys rūpinasi profesionalia pagalba, tai tik tada, kai turi priklausomą partnerį, bet ne tada kai pagalbos reikia joms pačioms. Moterys gydytis nuo priklausomybės dažniau ateina „aplinkiniais keliais“. Į pirmą vietą iškeliami išskirtinai kūniški negalavimai ar susirgimai, kurie gali būti siejami su priklausomybe nuo narkotikų, bet apie tikrąją priklausomybę

kalbėti imama žymiai vėliau. Priklausomybės ligomis sirgusių moterų nuomone, ne tiek svarbus gyvenimui be narkotikų aspektas yra išsilavinimas ar profesija, kiek savęs supratimas, pažinimas, santykių su kitais analizavimas, savojo kūno ir dvasingumo pažinimas. Nuo narkotikų priklausančios moterys dažnai turi mažą savivertės jausmą, yra patyrusios įvairią seksualinę ir/ar fizinę prievartą, dažnai serga kitomis psichinėmis ligomis, jų narkotikų ar narkomanijos karjera yra sunkus procesas, stipriai įtakojantis ir jų nusikalstamą elgesį.⁶⁰

Apibendrinant galima teigti, kad nemaža dalis nuteistųjų moterų turi alkoholio ar narkotinių/psichotropinių medžiagų vartojimo problemą, kuri dažnai yra tiesioginė ar netiesioginė jų įvykdytų nusikaltimų priežastis. Tai patvirtina ir kiti tyrime gauti duomenys – priklausomybė alkoholiui ar narkotikams pačių tyrime dalyvavusių nuteistųjų buvo dažnai įvardinama kaip pagrindinė jų įvykdytų nusikaltimų priežastis. Todėl socialinių reabilitacinių programių, padedančių atsikratyti šios priklausomybės, efektyvumas nemaža dalimi prisideda prie nusikaltimų recidyvo mažinimo. Tarptautinės moterų kalėjimų studijos nuomone, visa apimantis gydymo modelis turi būti sudarytas iš švietimo apie priklausomybes ir pasekmes, santykius šeimoje ir su kitais svarbiais žmonėmis, vaikų priežiūrą ir globos teises.⁶¹

35 pav. Nuteistųjų moterų narkotikų/psichotropinių medžiagų vartojimas

⁶⁰ SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, p. 25

⁶¹ Ibid, p.26

Analizuojant tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų savęs vertinimą, matyti, kad dauguma – 57 % - nuteistųjų pasitiki savimi, savo jėgomis. Beveik trečdalis nuteistųjų – 31 % - vidutiniškai vertina savo jėgas. 12 % nuteistųjų moterų būdingas neigiamas savęs vertinimas, joms trūksta pasitikėjimo savo jėgomis. 75 % nuteistųjų moterų, kurios pasitikėjimą savimi įvertino neigiamai, buvo patyrusios fizinę prievartą. Visų tyrime dalyvavusių nuteistųjų, neigiamai įvertinusių pasitikėjimą savo jėgomis, yra komplikuoti santykiai su jų vaikais. Vaikai niekada nelanko šių nuteistųjų pataisos namuose, o ryšys su vaikais yra palaikomas arba itin retai, arba iš viso yra nutrūkęs.

40 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų yra itin svarbi jų materialinė padėtis. 86 % nuteistųjų, kurioms jų materialinė padėtis ypatingai svarbi, terminuotą laisvės atėmimo bausmę atlieka už turtinius nusikaltimus. 20 % nuteistųjų nurodė, jog jų materialinė padėtis joms yra svarbi, 37 % pažymėjo, jog jų materialinė padėtis joms yra vidutiniškai svarbi. 3 % tyrime dalyvavusių moterų nurodė, kad joms visiškai nesvarbi jų materialinė padėtis.

Beveik pusė – 49 % - tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų nurodė, jog visiškai nepasiduoda kitų asmenų įtakai ar spaudimui. 17 % nuteistųjų nurodė, kad labai lengvai pasiduoda kitų asmenų spaudimui. Reikia pažymėti, kad visos moterys, kurios lengvai pasiduoda kitų asmenų įtakai, yra patyrusios ar vis dar patiria fizinį smurtą.

Vertinant tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų psichologinę būklę išaiškėja neigiamos tendencijos. Beveik pusė – 45 % - nuteistųjų nurodė, kad dažnai arba labai dažnai jaučiasi prislėgtos, 37 % - nuteistųjų dažnai arba labai dažnai jaučia įtampą. Beveik trečdalis nuteistųjų – 31 % - retai arba labai retai jaučiasi prislėgtos, o 24 % tyrime dalyvavusių nuteistųjų nurodė, jog niekada nesijaučia prislėgtos. Beveik pusė nuteistųjų – 46 % - įtampą jaučia retai arba labai retai. Tik 17 % nuteistųjų pažymėjo, jog visiškai nejaučia įtampos.

Vertinant tyrime dalyvavusių nuteistųjų savęs žalojimo riziką, gauti duomenys rodo, jog 68 % nuteistųjų nurodė, jog niekada negalėtų savęs žaloti. Likęs trečdalis tyrime dalyvavusių nuteistųjų moterų nurodė, jog galėtų sau fiziškai pakenkti – 91 % iš jų yra patyrusios ar vis dar patiria fizinį smurtą, 45 % turi narkotikų vartojimo problemą.

Apibendrinant galima išskirti veiksnius, turinčius įtaką nuteistųjų psichologinei būklei – visų pirma glaudesnis kontaktų su šeima, o ypač vaikais, palaikymas teigiamai veikia nuteistąsias, fizinio smurto ir/ar seksualinės prievartos patirtis, priklausomybė alkoholiui/narkotikams turi neigiamų pasekmių nuteistųjų psichologinei būsenai. Be to,

Tarptautinės moterų kalėjimų studijos nuomone, įkalintos moterys dažniau kenčia nuo depresijų, potrauminių padėčių sunkinančių reakcijų, psichozių, asmenybės sutrikimų ar kitų psichinių susirgimų.⁶²

⁶² SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005, p. 27

Išvados

1. Nusikalstamumas – socialinis ir teisinis reiškinys, susijęs su visuomenės socialine, demografinė, politinė, moralinė, ekonomine bei teisine situacija, jos raida ir pokyčiais. Moterų nusikalstamumas pasižymi tam tikru specifiškumu, leidžiančiu šį reiškinį nagrinėti kaip atskirą nusikalstamumo aspektą.
2. Moterų nusikalstamumas kriminologijos moksle ilgą laiką buvo apleista sritis. Analizuojant nusikalstamumą, jo priežastis pagrindinis dėmesys buvo koncentruojamas ties vyrų įvykdytais nusikaltimais, moteris buvo bandoma išprausti į bendrus atskiros kriminologinės teorijos rėmus arba moterų nusikalstamumas buvo analizuojamas tik kaip papildomas objektas. Tik pastaruosius kelis dešimtmečius moterų nusikalstamumas buvo pradėtas analizuoti giliau. Kiekviename istoriniame etape susiformavo savitas požiūris į moteris apskritai, įvardijamos skirtingos moterų nusikalstamumą lemiančios priežastys, akcentuojami skirtingi moterų nusikalstamumą sąlygojantys veiksniai.
3. Moterys nusikalsta žymiai rečiau nei vyrai. Statistikos duomenimis, įtariamų (kaltinamų) moterų lyginamoji dalis sudaro apie 13,5 % (Lietuvoje 11 %), ir įvairiose valstybėse svyruoja nuo 1,2 % iki 23,6 %. Labiau išsivysčiusiose valstybėse įtariamų (kaltinamų) moterų lyginamoji dalis yra didesnė.
4. Nusikalstamos veikos nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, ekonomikai ir verslo tvarkai, bei finansų sistemai – dominuojančios veikos moterų nusikalstamumo struktūroje. Moterys dažniausiai įvykdo savanaudiškas nusikalstamas veikas.
5. Labiausiai linkusios nusikalsti 21-39 metų amžiaus moterys. Šio amžiaus moterų lyginamoji dalis tarp visų – tiek įtariamų (kaltinamų), tiek ir įkalintų – moterų yra didžiausia.
6. Remiantis statistikos duomenimis, dažniausiai nusikalsta pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą turinčios moterys.
7. Moterys, esančios santuokoje, nusikalsta rečiau nei vienišos ar išsiskyrusios moterys.
8. Materialinis nepriteklus- viena iš dažniausiai nurodomų nusikalstamos veikos įvykdymo priežasčių. Smurtinius nusikaltimus moterys dažniausiai įvykdo dėl

žeminimo, grubaus elgesio, smurto ir baimės, o šių nusikaltimų aukos dažniausiai būna iš moters artimųjų rato.

9. Nusikalstamas veiksma padariusios moterys dažnai būdavo patyrusios psichologinį ar fizinį smurtą. Seksualinę prievartą moterys patiria rečiau nei psichologinį ar fizinį smurtą. Dažniausiai įvairaus pobūdžio smurtą ir prievartą moterys patiria iš artimųjų žmonių rato.

SANTRAUKA

Moterų nusikalstamumas

Literatūroje nėra vieningo apibrėžimo, tiksliai apibūdinančio nusikalstamumą, tačiau daugelis kriminologų nusikalstamumą įvardina kaip socialinį teisinį reiškinį, susijusį su visuomenės socialine, demografinė, politinė, moralinė, ekonomine bei teisine situacija, jos raida ir pokyčiais. Daugelis kriminologų pripažįsta, kad nusikalstamumas yra socialinis reiškinys, atskirų individų veiklos visuminis rezultatas, kuris yra vertintinas atsižvelgiant į konkrečias istorines sąlygas.

Moterų nusikalstamumas yra žymiai mažesnis nei vyrų nusikalstamumas - 2007 m. Lietuvoje tarp visų įtariamų (kaltinamų) asmenų, moterys sudarė 11 %. Moterų įvykdytų nusikalstamų veikų struktūroje dominuoja turtiniai nusikaltimai – vagystės, plėšimai, bei nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis. Dažniausiai nusikalsta 21-39 metų amžiaus moterys, turinčios pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą. Tarp nuteistųjų moterų dažna alkoholio/narkotikų priklausomybės problema, padidinta psichinių negalavimų rizika.

Pastaraisiais metais moterų nusikalstamumas išlieka beveik pastovus, matomas nežymus augimas atskiruose segmentuose, tačiau lyginant moterų nusikalstamumo rodiklius su bendrais nusikalstamumo rodikliais, procentinė moterų nusikalstamumo dalis kinta labai nežymiai.

Lietuvos moterų nusikalstamumą su kitų šalių moterų nusikalstamumu sunku lyginti visų pirma dėl skirtingos įstatymų leidybos, bausmių sistemos ir baudžiamosios politikos apskirtai. Be to, reikia atsižvelgti į kiekvienos šalies istorines aplinkybes, politines, socialines, ekonomines sąlygas, į moterų padėtį visuomenėje ir kitus veiksnius.

Įvairios kriminologinės teorijos skirtingai bandė aiškinti moterų nusikalstamumą, dėmesį koncentravo ties skirtingais moterų nusikalstamumą įtakojančiais veiksniais, tačiau nei viena teorija visapusiškai negalėjo paaiškinti moterų nusikalstamumo, nes daugelis teiginių taip ir liko nepagrįstais.

Summary

Female Criminality

There are no one opinion about the determination of criminality. Most of the criminologists agree, that criminality is social-legal construct, which is bound up to development and variation of the social, demographic, political, moral, economical and legal situation. Eventually, criminality is social construct, the common result of different individual's actions, and should be estimated according to historical condition.

Women commit a small share of all crimes – in the year 2007 among all suspects, women comprised about 11 %. Women mostly commit offences against property - theft, robbery, and drug offences. 21-39 years old women, with basic or secondary education commit most of offences. Alcohol/drugs addiction, mental troubles are widespread among convicted women.

Recently female criminality remains stable, except marginal increase in different sections.

It is difficult compare female criminality in Lithuania with female criminality abroad, because of different legislation, penal system and criminal policy overall. Furthermore, historical, political, social, economical conditions, women position must be taken into consideration.

Different criminological theories tried to explain female criminality concentrating on various factors, although the main explanations of female crime haven't been proved.

Literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Nr. VIII – 1968, Žin., 2000, Nr. 89-2741
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. IX-758, Žin., 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Nr. IX-994, Žin., 2002, Nr. 73-3038
4. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. IX-1383 “Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318)

Specialioji literatūra

1. BLUVŠTEINAS, J. Kriminologija. Vilnius 1994
2. Baudžiamoji teisė. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 2003
3. GALINAITYTĖ, Jūratė. RUDZISKIS, Tomas. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62)
4. ČEPAS, Algimantas. Nusikalstamumo priešasčių turinys. Teisė, 1992, Nr. 26
5. DOBRYNINAS, Aleksandras; GAIDYS Vladas. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius, 2004
6. JATKEVIČIUS, Antanas. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacija. Vilnius, 2003
7. JUSTICKIS, Viktoras. Kriminologija. I dalis. Vilnius, 2001
8. JUSTICKIS, Viktoras. Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004

9. KIŠKIS A., Paskaitų medžiaga. Kriminologinės teorijos. Skaidrės. p. 87. Prieiga per internetą:
<http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/3%20tema%2020080327.ppt#87>
10. KUKLIANSKIS, S. Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys. Teisės problemos, 2005, Nr. 2(48)
11. KURAPKA, E.; et al. Mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ baigiamoji ataskaita. Lietuvos teisės universitetas, Vilniaus universitetas, Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas. I knyga, Vilnius, 2004
12. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso komentaras. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius 2004
13. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos internetinė svetainė <http://www.smm.lt/>
14. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos internetinė svetainė <http://www.vrm.lt/>
15. Namų advokatas. Vilnius, 2002
16. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro internetinė svetainė <http://www.nplc.lt>
17. Panevėžio pataisos namų internetinė svetainė <http://www.prison.lt/>
18. PANINA, Svetlana. Moterų nusikalstamumas Lietuvoje. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinis leidinys. 2007, Nr. 6. Prieiga per internetą: <<http://www.nplc.lt/leid/nplc-inf-leid2007-3-6.pdf>>
19. RAMANAUSKAITĖ, Sigutė. Feministinės teorijos: kriminologijos referatas. LTU. Vilnius, 2003, p. 3. Prieiga per internetą:
<http://www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/feministines-teorijos.dov>
20. SAKALAUSKAS, G.; ČEPAS, A. Praktinis vadovas. Tarptautinė moterų kalėjimų studija. Situacijos, poreikių analizė ir „gera praktika“. The University of Greiswald, Department of Criminology, 2005
21. Statistikos Departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės internetinė svetainė <http://www.stat.gov.lt/lt/>

22. ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006
23. BEIRNE P., MESSERSCHMIDT J. Criminology, Second edition. New York, 1995
24. CHESNEY-LIND, M. The female offender: girls women and crime. Thousand Oaks, 1997
25. HALE, C.; HAYWARD, K.; WAHIDIN, A.; WINCUP, E. Criminology. Oxford, 2005
26. HIRSCHI, T. Causes of delinquency. London, 2002
27. JONES S. Criminology. Oxford. Third edition, 2006
28. MAGUIRE, M.; MORGAN, R.; REINER, R. The Oxford handbook of Criminology. Third edition. Oxford, 2002
29. NAFFINE, N. Female crime: the construction of women in criminology. Sydney, 1987
30. WERNER E., STUART H. Criminological theory. London, 1995
31. WILLIAMS K. S. Textbook on Criminology. Glasgow. Second edition. 1994
32. YOUNG J. The exclusive society. London, 1999
33. АНТОНЯН, Ю. М. Преступность среди женщин. Москва, 1992
34. ИНШАКОВ, С. М. Зарубежная криминология. Москва, 1997
35. Криминология. Под.ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Юрист, 1997
36. Криминология. Под.ред. А.И. Долговой. Москва: Норма, 2005
37. ХОХРЯКОВ, Г. Ф. Криминология. Москва, 2000
38. ЧАПУРКО, Т. Преступность и особенности участия в ней женщиною. КубГАУ, Но. 24(8). Prieiga per internetą <http://ej.kubagro.ru/2006/08/pdf/51pdf>.
39. ЯВЧУНОВСКАЯ, Т. М.; СТЕПАНОВА, И. Б. Тенденции современной преступности женщин. Государство и право, 2000 Но.12
40. <http://en.wikipedia.org>
41. <http://www.europeansourcebook.org>
42. <http://teise.org>

1. Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistika. Prieiga per internetą:
<http://www.vrm.lt>
2. Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt>
3. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro statistika. Prieiga per internetą:
<http://www.nplc.lt>
4. Statistikos Departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistika. Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/>
5. <http://www.europeansourcebook.org>